

คู่มือ

พระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลก

ประจำปี 2567

Word-by-Word Translation Tipitaka and
Buddhism Propagation to Global Society
2024

พระไตรปิฎก เล่มที่ 9

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค

ได้รับทุนอุดหนุนโครงการจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

ปีงบประมาณ 2567

คู่มือ การเรียนรู้

พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (คำต่อคำ)

พระไตรปิฎก เล่มที่ 9

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค

คำชี้แจง

วัตถุประสงค์ของการจัดทำคู่มือการเรียนรู้ พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (word – by - word Tipitaka Translation) มี 2 ประการคือ

1. เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของศัพท์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับบาลี ที่เป็นอักษรไทยและอักษรโรมัน ทุกคำ
2. เพื่อให้ความหมายของศัพท์แต่ละคำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้ง 45 เล่ม ได้ช่วยสร้างให้ภาษาบาลีเป็นภาษาที่คงอยู่ และสืบเนื่องคู่กับพระพุทธศาสนา

ในการจัดทำการแปลพระไตรปิฎกฉบับบาลี อักษรไทยและอักษรโรมัน ได้จัดทำออกเป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษ จากพระไตรปิฎก ทุกคำศัพท์นั้น เกิดจากความร่วมมือในการแปลจากบุคลากรทางพุทธศาสนา จาก 3 กลุ่มสถาบันการศึกษา คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาประเทศศรีลังกา และมหาวิทยาลัยนเรศวร ซึ่งมุ่งหวังว่าความเข้าใจในความหมายของภาษาที่พระผู้มีพระภาค ทรงใช้ในการเทศนาสั่งสอน จึงเป็นส่วนใช้พระพุทธศาสนายั่งยืน และถาวรอยู่ตลอดไป

ในคู่มือการศึกษาพระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำ คณะผู้ดำเนินการได้พยายามอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจในคำศัพท์ที่แสดงด้วยการแปลคำต่อคำ ให้เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชน และผู้สนใจศึกษาความหมายของบาลี อันเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แสดงธรรมเทศนา ในขณะเดียวกันคณะผู้ดำเนินการ ได้สรุปประเด็นของธรรมที่สำคัญ ควรแก่การเรียนรู้ และการนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของแต่ละคน ให้บรรลุจุดหมายที่เป็นความสงบสุขสูงสุดของชีวิต การจัดทำคู่มือจึงแบ่งออกเป็นบท ในแต่ละบทก็จะเป็นการกล่าวถึงธรรมที่บรรจุอยู่ในแต่ละส่วนของเล่ม พร้อมกับยกตัวอย่างของพระบาลีที่เกี่ยวข้องกับธรรมที่สรุปมาให้ศึกษา ผู้ใช้คู่มือจึงจะศึกษาถึงคำอธิบายธรรม มีบาลีประกอบ ต่อด้วยบทแปลแบบคำต่อคำ และตามด้วยบทแปลโดยความที่ได้จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.2539

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	5
2 บทสรรเสริญพระพุทธรูปจากพระสูตรเล่ม 1	11
3 ศิล 3 ชั้น	17
4 ว่าด้วยจุฬาศิล	19
5 ว่าด้วยมัชฌิมศิล	22
6 ว่าด้วยมหาศิล	24
7 ศิลกับปัญญาคืออะไร	28
8 ความรู้เรื่องลัทธิ 62 และ 6 เจ้านักในสมัยพุทธกาล	33
9 คำอธิบาของพระผู้มีพระภาค	36

บทที่ 1

บทนำ

พระไตรปิฎก เล่ม 9 พระสูตร เล่ม 1

ว่าด้วย พระสูตรตันตปิฎก ที่มณีกาย สีลขันธวรรค

ตามความเข้าใจของพุทธศาสนิกชนผู้ศึกษาถึงพระธรรมวินัย อันเป็นคัมภีร์การสั่งสอนเทศนาของพระพุทธเจ้า เรียกว่าพระไตรปิฎก (3 หมวด) หรืออีกนัยหนึ่ง ประมวลพุทธพจน์ 3 หมวด นั้น มีความเข้าใจตรงกันว่า พระไตรปิฎก หรือ 3 หมวด ได้แก่

1. พระวินัยปิฎก – ประมวลพุทธพจน์ หมวดพระวินัย
2. พระสูตรตันตปิฎก – ประมวลพุทธพจน์ หมวดพระสูตร
3. พระอภิธรรมปิฎก – ประมวลพุทธพจน์ หมวดพระอภิธรรม

ประมวลพุทธพจน์ทั้ง 3 หมวด มีการจัดแบ่งไว้เช่นนั้น ก็เห็นได้ว่า พระวินัยปิฎกเป็นประมวลพุทธพจน์สำหรับ ภิกษุ ภิกษุณี โดยเฉพาะ ในขณะที่พระสูตรตันตปิฎกจะเป็นประมวลพุทธพจน์ที่เหมาะสมกับการศึกษา สำหรับอุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไป ส่วนพระอภิธรรมปิฎกนั้น จะเป็นประมวลพุทธพจน์ที่เป็นพระธรรมล้วนๆ ไม่เกี่ยวกับบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ ใดๆ ทั้งสิ้น เป็นคัมภีร์รวบรวมและอธิบายหลักธรรมตามแนวหลักวิชาการ¹

พระสูตรตันตปิฎก ที่จะนำมาแสดงในเอกสารฉบับนี้ มีความหมายโดยรวม คือ ประมวลพระสูตร หรือคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงยกย่องไปต่างๆ ให้เหมาะกับบุคคล สถานที่ เหตุการณ์ มีเรื่องราวประกอบ²

ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา³ พระอรธกถาผู้รจนา อธิบายว่าความหมายของ “สูตร” มี 6 อย่าง

1. เพราะบังถึงประโยชน์ (อตถาณํ สุขนโต)
2. เพราะมีอรรถที่ตรัสไว้ดีแล้ว (สุตตโต)
3. เพราะผลิตประโยชน์ (สวณโต)
4. เพราะหลังประโยชน์ (สุทนต์โต)
5. เพราะป้องกันด้วยดี (สุตตาดานา)
6. เพราะมีส่วนเสมอด้วยเส้นด้าย (สุตตสภาคโต) ใช้เป็นบรรทัดฐานในการประพฤติปฏิบัติของวิญญูชน

¹ เสฐียรพงษ์ วรรณปก. คำบรรยายพระไตรปิฎก. ธรรมสภา. กรุงเทพฯ. 2543. หน้า 191.

² พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต).. พระไตรปิฎก. สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้. Thw Pali Canon: What a Buddhist Must Know 2550. หน้า 36

³ อ้างในบทนำพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช 2539. พระไตรปิฎกฯ

โครงสร้างของพระสูตรที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎกทั้งหลาย มีองค์ประกอบ 3 ส่วน ซึ่งนับว่าเป็นต้นแบบ หรือตัวอย่างของการเขียนบทความหรือความเรียงมาจนถึงสมัยปัจจุบัน องค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนดังกล่าว คือ

1. คำขึ้นต้น หรือข้อความเบื้องต้น เรียกว่า “นิทานวณะ” ได้แก่ข้อความที่ขึ้นต้นว่า “เอวมเม สุตํ” ซึ่งเป็นคำกล่าวของพระอานนท์ แปลว่า “ดังนี้คือที่ข้าพเจ้า ได้สดับมา” ที่ขึ้นต้นด้วยคำเช่นนี้ตีความได้ว่าพระสูตรทั้งหมด เป็นประมวลพุทธพจน์ที่ถ่ายทอดโดยพระอานนท์ ผู้เป็นองค์อุปฐากใกล้ชิดพระพุทธเจ้า

2. ส่วนที่เป็นเนื้อหาของพระสูตร หรืออีกนัยหนึ่งเป็นพระพุทธานุญาต กล่าวโดยพระพุทธเจ้า หรือเป็นสาวกภาษิต กล่าวโดยพระสาวกพระพุทธเจ้า ถ่ายทอดจากความจำของพระอานนท์ เป็นข้อความที่ต่อจากนิทานวณะ หรือคำขึ้นต้น

3. ส่วนที่เป็นคำลงท้ายหรือข้อสรุป เรียกว่า “นิคมวณะ” เป็นข้อความที่ต่อจากเนื้อหาของพระสูตร อาจจะสังเกตได้จากข้อความที่ขึ้นต้นว่า “อิทมโวจ ภควา” หรือ “เอตาทิสานิ กถวาม” หรือ “อยมปิ อตฺถโ วตฺโต” เป็นต้น พระสูตรใดที่มีองค์ประกอบครบทั้ง 3 ส่วน ถือว่ามีความงาม 3 อย่าง คือ งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด⁴ ตัวอย่างของพระพุทธานุญาตที่มีความงามทั้ง 3 ส่วน จะเห็นได้จากพระสูตรที่ว่าด้วย มงคลสูตร ปรากฏอยู่ในขุททกนิกาย ของพระไตรปิฎก เล่มที่ 25 อันเป็นพระสูตรตันตปิฎก เล่มที่ 17 ที่ยกกล่าวไว้ในขุททกปาฐ มงคลสูตร ของมหาจุฬาลงกรณ

⁴ ในมหาจุฬาลงกรณ เล่ม 25 สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย, 2500 หน้า 1 อธิบายว่า “พระพุทธานุญาตนั้น ท่านป็นเป็น 3 ตอน คือ ปฐมพุทธพจน์ 1 มัชฌิมพุทธพจน์ 1 ปัจฉิมพุทธพจน์ 1

พระอุทานที่พระพุทธเจ้าเปล่งออกครั้งแรก ขณะที่พระองค์ตรัสรู้ใหม่ ๆ ณ มหาโพธิ์บัลลังก์ว่า “ยथा หเว ปาตุภวานติ ธมมา ฯ เปฯ สุริโย โอภาสมนตลิกข” ดังนี้ จัดเป็นปฐมพุทธพจน์

คำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนเป็นครั้งสุดท้ายเมื่อทรงบรรทมอยู่ ระหว่างต้นรังทั้งคู่ สมัยจะเสด็จปรินิพพานว่า “หนตทานิ ภิกขเว อามนตยา มิ ว วยธมมา สงขารา อปฺปมาเทน สมปาเทถ” ดังนี้ จัดเป็นปัจฉิมพุทธพจน์

พระสัทธรรม อันประกาศอรรถธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ตลอดเวลา 45 พระวัสสา ซึ่งอยู่ระหว่างกลางปฐมพุทธพจน์ และปัจฉิมพุทธพจน์ ทั้งสองนั้นจัดเป็นมัชฌิมพุทธพจน์

1. บาลี : เอมเม สุตฺ เอกํ สมยํ ภควา สาวตถียํ วิหริติ เขตวนเน

อนาถปิณฑิกสฺส อารามเ.

อถ โข อญฺญตรา เทวตา อภิกกนฺตยา รตติยา

อภิกกนฺตวณฺณา เกวลกปฺปิ เขตวนํ โอาภาเสตฺวา

เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ

อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสฺมิ

เอกมนฺตํ จิตฺตา โข สา เทวตา ภควนฺตํ คาถาย อชฺฌมภาสิ ฯ

([1] นิทานวจนะ) เอมเม – ดั่งนี้คือที่ข้าพเจ้า / สุตฺ - ได้สดับมา / เอกํ - หนึ่ง / สมยํ - สมัย / ภควา - พระผู้มีพระภาค / สาวตถียํ - เขตกรุงสาวตถี / วิหริติ - ประทับอยู่ / เขตวนเน - ณ พระเชตวัน / อนาถปิณฑิกสฺส - ของอนาถปิณฑิกเศรษฐี / อารามเ - อาราม / อถ โข - ครั้นนั้น / อญฺญตรา - องค์หนึ่ง / เทวตา / เทวตา / อภิกกนฺตยา - งดงามยิ่งนัก / รตติยา - ราตรี / อภิกกนฺตวณฺณา - วรรณงดงามยิ่งนัก / เกวลกปฺปิ - ทัวตลอด / เขตวนํ - พระเชตวัน / โอาภาเสตฺวา - เปล่งรัศมี / เยน - ที่ซึ่ง / ภควา - พระผู้มีพระภาค / เตนฺอุปสงฺกมิ - เข้าไปเฝ้า / อุปสงฺกมิตฺวา - เข้าไปแล้ว / ภควนฺตํ ซึ่งพระผู้มีพระภาค / อภิวาเทตฺวา - ถวายอภิวาท / เอกมนฺตํ - ณ ที่สมควร / อฏฺฐาสฺมิ - ยืนอยู่ / เอกมนฺตํ - ณ ที่สมควร / จิตฺตา - ยืนแล้ว / โข - และแล้ว / สา - ผู้นั้น / เทวตา - เทวตา / ภควนฺตํ - ต่อพระผู้มีพระภาค / คาถาย - ด้วยคาถา / อชฺฌมภาสิ ฯ - กราบพูล /

2. แปลโดยความ⁵ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวตถี ครั้นนั้นเมื่อราตรีผ่านไป (หมายถึง อยู่ในช่วงเวลา 22 นาฬิกา ถึง 2 นาฬิกา ของวันใหม่ - พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน้า 6) เทวดาองค์หนึ่งมีวรรณงดงามยิ่งนัก เปล่งรัศมีให้สว่างไปทั่ว พระเชตวันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วยืนอยู่ ณ ที่อันสมควร ได้กราบพูลพระผู้มีพระภาคด้วยคาถาว่า

3. บาลี : เอตาทิสานิ กตฺวาน

สพฺพตฺถ นปฺราชิตา

สพฺพตฺถ โสตฺถิ คจฺจนฺติ

ตนฺเตสํ มงฺคละมุตฺตมนฺติ

([3] นิคมวจนะ)

เอตาทิสานิ - เช่นนี้แล้ว / กตฺวาน - กระทำ /

สพฺพตฺถ - ในที่ทั้งปวง / นปฺราชิตา - ย่อมเป็นผู้ไม่ปราศัย /

สพฺพตฺถ - ในที่ทั้งปวง / โสตฺถิ - ความสวัสดี / คจฺจนฺติ - ย่อมถึง /

ตนฺเตสํ - เหล่านั้น / มงฺคละมุตฺตมนฺติ - เป็นมงคลอันสูงสุด /

มงฺคละมุตฺตํ - มงคลสูตร / นิฎฐิตํ - จบ /

4. แปลโดยความ เทวดาและมนุษย์ทำมงคลดังกล่าวมานี้แล้ว
 ไม่พ่ายแพ้ข้าศึกทั้งปวง ย่อมถึงความสวัสดิ์ในที่ทุกสถาน
 ทั้ง 38 ประการนั้น เป็นมงคลอันสูงสุด
 ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเหล่านั้น

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค

พระสูตรตันตปิฎก ซึ่งเป็นประมวลพุทธพจน์ หมวดพระสูตร แบ่งออกเป็น 5 นิกาย จำนวน 25 เล่ม คือ

1. ทีฆนิกาย (ขุมนุมพระสูตรขนาดยาว) 3 เล่ม
2. มัชฌิมนิกาย (ขุมนุมพระสูตรขนาดกลาง) 3 เล่ม
3. สังยุตตนิกาย (ขุมนุมพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อเรื่องเดียวกัน) 5 เล่ม
4. อังคุตรนิกาย (ขุมนุมพระสูตรที่จัดเป็นหมวดตามจำนวนหัวข้อธรรม) 5 เล่ม
5. ขุททกนิกาย (ขุมนุมพระสูตร ภาษิต คำอธิบาย และเรื่องราวเบ็ดเตล็ด) 9 เล่ม⁵

ทั้ง 5 นิกาย มีอักษรย่อว่า ที ม ส อ ง ขุ

คำว่า “นิกาย” แปลว่า หมวดหรือหมู่ ซึ่งหมายถึงหมวดหรือหมู่ของพระสูตร “ทีฆนิกาย” แปลว่า หมวดยาว ทีฆนิกายมีพระสูตรรวม 34 สูตร แบ่งออกเป็นวรรค (ววก แปลว่า ตอน) ได้ 3 วรรค คือ

1. สีลขันธวรรค ประกอบด้วย 13 สูตร (ทีฆนิกาย เล่ม 1)
2. มหาวรรค ประกอบด้วย 10 สูตร (ทีฆนิกาย เล่ม 2)
3. ปาฏิภาสวรรค ประกอบด้วย 11 สูตร (ทีฆนิกาย เล่ม 3)

สำหรับทีฆนิกาย เล่ม 1 หรือพระสูตรตันตปิฎก เล่ม 1 เป็นพระไตรปิฎกเล่ม 9 คำว่า สีลขันธวรรค แปลว่า ตอนที่ว่าด้วยกองศีล สารสำคัญที่อยู่ในพระไตรปิฎกเล่มนี้ เป็นประมวลพุทธพจน์ ที่กล่าวถึงศีล และทิฏฐิ หรือ ลัทธิที่แพร่หลายอยู่ในสมัยพุทธกาลพระสูตร 13 สูตร ที่ปรากฏในสีลขันธวรรค ได้แก่

1. พรหมชาลสูตร แปลว่า “พระสูตรที่ว่าด้วยข่ายอันประเสริฐ” ซึ่งหมายถึง พระสัพพัญญุตญาณของพระผู้มีพระภาค ในพระสูตรนี้มีเนื้อหา 2 ตอน ตอนต้นว่าด้วยศีล 3 ระดับ ตอนปลายว่าด้วยทิฏฐิ หรือทฤษฎี หรือปรัชญาของลัทธิต่างๆ ในสมัยพุทธกาล ทั้งหมด 62 ทฤษฎี

2. สามัญญผลสูตร แปลว่า “พระสูตรที่ว่าด้วยผลแห่งความเป็นสมณะ” หมายถึงการบวชเป็นภิกษุในพุทธศาสนา ในพระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสถึงผลเชิงประจักษ์ของการบวชว่าได้านิสงส์ตั้งแต่ระดับพื้นฐานถึงระดับสูงสุด ที่ประกอบด้วย การได้รับการนับถือ 1 การได้มานะระดับต่างๆ 1 และการได้วิชา 3 อันได้แก่ การระลึกชาติได้ การได้ทิพพจักขุ และการตรัสรู้

3. อัมพภุสสูตร แปลว่า “พระสูตรที่ว่าด้วยการโต้ตอบกับอัมพภุสมาณพ” ซึ่งเป็นข้อโต้ตอบระหว่างพระผู้มีพระภาคกับอัมพภุสมาณพ ศิษย์ของโปกขรสาติพราหมณ์ เรื่องวรรณะว่า พราหมณ์กับกษัตริย์ วรรณะใครสูงกว่ากัน ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงว่า ความรู้และความประพฤติดีสำคัญกว่าชาติสกุล

⁵. อ้างแล้ว .พระไตรปิฎก. สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้. The Pali Canon: What a Buddhist Must Know.

4. **โสณทัณฑสูตร** แปลว่า “พระสูตรที่ว่าด้วยโสณทัณฑพราหมณ์” ซึ่งเป็นข้อสนทนา ถาม – ตอบระหว่างพระผู้มีพระภาคกับโสณทัณฑพราหมณ์ ว่าด้วยคุณสมบัติของพราหมณ์ พระผู้มีพระภาคทรงอธิบายว่า ศีลกับปัญญาเป็นคุณสมบัติที่แท้จริง

5. **กฏทัณฑสูตร** แปลว่า “พระสูตรที่ว่าด้วยกฏทัณฑพราหมณ์” (ความหมายของกฏทัณฑพราหมณ์ คือ ฟันเขยิบ) สำหรับเนื้อหาในพระสูตรนี้ เป็นข้อสนทนาระหว่างพระผู้มีพระภาคกับกฏทัณฑพราหมณ์ ว่าด้วยการบูชาญัตถุที่ถูกต้องและมีประโยชน์ ที่พระผู้มีพระภาคทรงอธิบายว่า คือการสังคมสงเคราะห์ ไม่ใช่การฆ่าสัตว์บูชาญัตถุ

6. **มหาลิสูตร** แปลว่า “พระสูตรที่ว่าด้วยเจ้าลิจฉวีชื่อมหาลิ” ซึ่งเนื้อหาสำคัญของพระสูตรนี้ เป็นข้อสนทนาระหว่างพระผู้มีพระภาคกับเจ้าลิจฉวี ชื่อมหาลิ หรือเจ้าโกฎัฏฐะ ลิจฉวี (โกฎัฏฐะ แปลว่า ปากแหว่ง ส่วนคำว่า มหาลิ เป็นชื่อโคตรหรือสกุล) ที่เจ้ามหาลิได้ทูลถามเรื่องตาทิพย์ หูทิพย์ พระผู้มีพระภาคทรงชี้ว่า ผลสำเร็จจะดับดังกล่าวไม่ใช่จุดหมายปลายทางของการประพลติพรหมจรรย์ เพราะมีข้อปฏิบัติเพื่อให้บรรลุคุณวิเศษมากกว่านั้น คุณวิเศษเรียกว่า เจโตวิมุตติ (ความหลุดพ้นด้วยอำนาจการฝึกจิต) และปัญญาวิมุตติ (ความหลุดพ้นด้วยอำนาจการเจริญปัญญา) เป็นพระอรหันต์ เป็นข้อปฏิบัติที่เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ 8

7. **ชาลียสูตร** แปลว่า “พระสูตรที่ว่าด้วยชาลียปริพาชก” เป็นข้อสนทนาระหว่างพระผู้มีพระภาคกับชาลียปริพาชกกับเพื่อนของเขา ชื่อมณฺธิยะ เรื่องสรีระ (ร่างกาย) กับชีวะ (จิต)

8. **มหาสีหนาทสูตร** แปลว่า “พระสูตรที่ว่าด้วยการบันลือสีหนาท” (คือการกล่าวอย่างองอาจกล้าหาญดังพญาราชสีห์คำราม) ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่เอเจลกัสสปะ (นักบวชเปลือย) ที่ทรงสรุปว่า พระองค์กล้าบันลือท่ามกลางบริษัท กล้าตอบปัญหา และทำให้ผู้ฟังเลื่อมใส ปฏิบัติตามจนได้ผล โดยทรงตอบปัญหาแต่ละประเด็นชัดเจน จนไม่อาจโต้เถียงได้ ซึ่งในพระสูตรนี้ ทรงชี้ถึงสามัญคุณหรือพรหมัญคุณของพระองค์คือ ความสมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา จนอเอเจลกัสสปะเลื่อมใส ทูลขออุปสมบท

9. **โปฏฐปาทสูตร** แปลว่า “พระสูตรที่ว่าด้วยโปฏฐปาทปริพาชก” เป็นพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคทรงอธิบายให้โปฏฐปาทปริพาชกถึงข้อสงสัยที่ทรงตอบคือ ปัญหาเรื่องอริยสัจ 4 และยังทรงอธิบายให้โปฏฐปาทปริพาชกกับปริพาชกอีก 2 คน คือ จิตตะ และหัตถิสาริบุตร ที่กลับมาเฝ้าพระองค์ ถึงเรื่องทิวา 62 พร้อมอุปมาอุปไมย จนจิตตะและหัตถิสาริบุตรเข้าใจแจ่มแจ้ง และทูลขอบรรพชาอุปสมบทในพุทธศาสนาและหัตถิสาริบุตรได้บรรลุเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง

10. **สุกสูตร** แปลว่า “พระสูตรที่ว่าด้วยเรื่องสุกมาณพ” เป็นข้อสนทนาระหว่างพระอานนท์กับสุกมาณพ หลังจากพระผู้มีพระภาคปรินิพพานไปแล้วไม่นาน โดยพระอานนท์ที่ได้แสดงถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคสรรเสริญเมื่อยังมีพระชนม์ชีพอยู่ คือ ชันธ 3 (กองศีล กองสมาธิ กองปัญญา) และทรงชักชวนให้ประชาชนตั้งมั่นอยู่ในชันธ 3

11. **เกวัญสูตร** แปลว่า “พระสูตรที่ว่าด้วยเกวัญภูคหบดี” ซึ่งเนื้อหาของพระสูตรเป็นข้อสนทนาระหว่างพระผู้มีพระภาคกับเกวัญภูคหบดี ผู้ทูลถามถึงการแสดงปาฏิหาริย์ เพื่อให้ชาวเมืองนาลันทาเลื่อมใส ทรงชี้แจงถึงปาฏิหาริย์ 3 อย่าง คือ 1. อิทธิปาฏิหาริย์ (การแสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้อย่างน่าอัศจรรย์) 2. อาเทศนาปาฏิหาริย์ (การตกใจ หายใจคนได้อย่างน่าอัศจรรย์) 3. อนุสาสนีปาฏิหาริย์ (การพรั่นสอนที่มีผลอย่างน่าอัศจรรย์) พระผู้มีพระภาคไม่ทรงยกย่อง และทรงห้ามภิกษุแสดงปาฏิหาริย์ 2 อย่างแรก และทรงแสดงอนุสาสนีปาฏิหาริย์ให้เกวัญภูคหบดีฟัง คือทรงแสดงผลของศีล 3 ชั้น ผลของฌาน 4 และวิชชา 8

12. โลหิจจุสูตร แปลว่า “พระสูตรที่ว่าด้วยโลหิจจุพราหมณ์” เป็นพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงเพื่อแก้ความเข้าใจผิดของโลหิจจุพราหมณ์ ที่ว่าผู้บรรลุนิพพานแล้วไม่ควรสอนคนอื่น เพราะจะเป็นคนโลกทรนงแสดงว่าศาสนาในโลก 4 ประเภท มี 3 ประเภทที่ควรติ คือ 1. ปฏิบัติไม่ได้ตามที่สอนเขา 2. ตนปฏิบัติไม่ได้ตามที่สอน แต่สาวกตั้งใจฟังคำสอนไม่ละทิ้ง 3. ตนปฏิบัติได้ตามที่สอนเขา แต่สาวกไม่ตั้งใจฟังพากันละทิ้ง มีศาสนา 1 ประเภทที่ควรสรรเสริญ คือ ศาสนาที่มีความสมบูรณ์ในตัวเองด้วยศีล ฌาน 4 วิชชา 8 และมีสาวกที่มีความสมบูรณ์เช่นเดียวกัน

13. เติวิชขสูตร แปลว่า “พระสูตรที่ว่าด้วยไตรเพท” (ซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญของศาสนาพราหมณ์ คือ ฤคเวท ยชุรเวท และสามเวท) เป็นพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสถึงวิธีการเข้าถึงพรหมในความหมายของพระองค์แก่ วสสภุสมาณพ และภารัททวาชมาณพว่า คือการออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ ดำรงอยู่ในศีล ได้ฌาน 4 และวิชชา 8 มีพรหมวิหาร 4 ประจำจิตตลอดเวลา

บทที่ 2

บทสรรเสริญพระพุทธรูปจากพระสูตร เล่ม 1

บทนำ

วิธีการปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย เพื่อให้สามารถเข้าใจ เข้าถึง และสามารถพัฒนาจิตให้ตั้งอยู่ในความสงบ ประการหนึ่ง คือ การสวดมนต์ บทสวดที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พุทธศาสนิกชนที่ยึดพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์สำคัญในการเรียนรู้ และนำเอาหลักธรรมทั้งหลาย จากพระไตรปิฎกมาปฏิบัติ ซึ่งเรียกว่าพุทธศาสนาเถรวาท จะมีบทสวดมนต์หนึ่งที่ปฏิบัติเหมือนกัน คือ บทสวดมนต์ที่กล่าวถึงพระพุทธรูป พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ในบทนี้จะขอยกเนื้อหาบทสวดที่เป็น พระพุทธรูป ที่ปรากฏในพระสูตรต่างๆ ของทีฆนิกาย สีสันธวรรค เพื่อแสดงให้เห็นว่าบทสวดที่เป็นพระพุทธรูป ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกจริง ในที่นี้จะขอเรียกว่า บทสรรเสริญพระพุทธรูป

บทสรรเสริญพระพุทธรูป ปรากฏอยู่ที่ใดบ้าง ในทีฆนิกาย สีสันธวรรค

ในจำนวนพระสูตร 13 สูตร ของทีฆนิกาย สีสันธวรรค มีข้อความที่กล่าวถึงบทสรรเสริญพระพุทธรูป ในที่ต่างๆ ดังนี้

1. ในสามัญญผลสูตร (ว่าด้วยผลแห่งการเป็นสมณะ) บทสรรเสริญพระพุทธรูป กล่าวโดยหมอชีวก โกมารภจ⁶ ซึ่งเป็นอำมาตย์หนึ่งของพระเจ้าอชาตศัตรู⁷ เมื่อครั้งพระองค์ตรัสถามราชอำมาตย์ว่า ควรจะเข้าไปหา สมณะหรือพราหมณ์ท่านใดดี ที่จะทำให้จิตใจเบิกบาน เลื่อมใส ราชอำมาตย์ทั้งหลายพยายามแนะนำการเข้าหา เจ้าสำนักต่างๆ พระเจ้าอชาตศัตรูทรงฟังแล้วไม่สนพระทัย จึงถามหมอชีวก ซึ่งได้ทูลให้เสด็จไปเฝ้าพระผู้มี พระภาค โดยทูลว่า

1. ข้อ [157] บาลี : เตน โข ปน สมเยน ชีวกโก โกมารภจโจ รมญญ

มาครสส อชาตสตุตฺตส เวเทหิปุตฺตส อวิหุเร

ตุณฺหิภูโต นิสินโน โหติ.

อล โข ราชา มาครโ อชาตสตุตฺต เวเทหิปุตฺโต

ชีวกโก โกมารภจโจ เอตทโวจ

“ตฺวํ สมม ชีวก กิ ตุณฺหิ”ติ?

“อโย เทว ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺโธ อมหากํ อมพวเน

วิหริติ มหตา ภิกขุสงฺฆเณ สทฺธี อหฺมเตพเสหิ ภิกขุสเตหิ.

⁶ ในพระวินัยปิฎก มหาวรรคปาลิ (พระไตรปิฎก เล่ม 5 ข้อ 328 หน้า 125 พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ฉบับสยามรัฐ ชุด 45 เล่ม) อธิบายว่า ที่ชื่อว่าชีวก เพราะเมื่อคลอดออกมาวันแรกถูกแม่มานำไปทิ้ง แต่มีชีวิตรอดมาได้ ที่ชื่อว่าโกมารภจจ์ เพราะอภยราชกุมารทรงนำไปเลี้ยง อย่างราชกุมาร หมอชีวกจบการศึกษาทางการแพทย์ เป็นคนแรกที่ผ่าตัดสมองเป็นผลสำเร็จ นอกจากนี้ยังเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของ พระพุทธเจ้าอีกด้วย

⁷ พระเจ้าอชาตศัตรู เป็นพระโอรสของพระเจ้าพิมพิสารกับพระนางเวเทหิ

ตัม โข ปน ภควนตัม เอวํ กลยาโณ กิตติสัทโท อพภูคคโต
'อิตปิ โส ภควา อรหํ สมมาสมพุทโธ วิชาจรณสมปนโน
สุคโต โลกวิทู อนุตตรโร ปุริสทมมสารถิ สตถา
เทวมนุสสานํ พุทโธ ภควา'ติ.

(จากพระไตรปิฎกฉบับแปล)

[157] เตน โข ปน สมเยน - ก็ โดยสมัย นั้นแล/ ชิวโก - หมอชิวก/ โกมารภจโจ - ผู้โกมารภจ/ รณโณ - ของพระราช/ มาครส - ผู้เป็นใหญ่ในแคว้นมคธ/ อชาตสตุส - พระนามว่าอชาตศัตรู/ เวเทหิบุตร - ผู้เวเทหิบุตร/ อวิทูเร - ณ ที่ไม่ไกล/ ตณ्हิโกโต - เป็นผู้นั่งแล้ว/ นิลินโน - เป็นผู้นั่งอยู่แล้ว/ โหติ. - ย่อมเป็น/
อล โข - ลำดับนั้นแล/ ราชา - พระราชา/ มาโคร - ผู้เป็นใหญ่ในแคว้นมคธ/ อชาตสตุ - พระนามว่าอชาตศัตรู/ เวเทหิบุตร - ผู้เวเทหิบุตร/ ชิวโก - กับหมอชิวก/ โกมารภจโจ - ผู้โกมารภจ/ เอตทโวจ [วจน] - ได้ตรัสแล้ว [ซึ่งพระดำรัส] นั้น/

“ตว - ท่าน/ ปน - ก็/ สมม - ผู้สหาย/ ชิวก - แนะนำหมอชิวก/ ก็ - ทำไม/ ตณ्हิ”ติ? - เป็นผู้นั่ง”ดังนี้?
“อ - นี้/ เทว - ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ/ ภควา - พระผู้มีพระภาคเจ้า/ อรหํ - ผู้ทรงเป็นพระอรหันต์/ สมมาสมพุทโธ - ผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง/ อมหาก - ของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย/ อมพวเน - ที่สวนมะม่วง/ วิหริ - ย่อมทรงประทับอยู่/ มหตา - หมู่ใหญ่/ ภิกขุสงฆเณ - ด้วยหมู่แห่งภิกษุ/ สหิ - กับ/ อทตเตสเสหิ - มีจำนวน ๑๓ ทั้งกึ่ง [๑๐๐ ที่ ๑๓ มีครึ่งหนึ่ง = ๑,๒๕๐ รูป]/ ภิกขุสเทหิ. - ด้วยร้อยแห่งภิกษุทั้งหลาย/

ตัม โข - พระองค์นั้นแล/ ปน - ก็/ ภควนตัม - เฉพาะพระผู้มีพระภาคเจ้า/ เอวํ - อย่างนี้/ กลยาโณ - ทั้งดงาม/ กิตติสัทโท - กิตติศัพท์/ อพภูคคโต - ขจรไปแล้ว/

'อิตปิ - แม้ด้วยเหตุนี้/ โส - พระองค์นั้น/ ภควา - พระผู้มีพระภาคเจ้า/ อรหํ - เป็นพระอรหันต์/ สมมาสมพุทโธ - เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้ด้วยพระองค์เอง/ วิชาจรณสมปนโน - เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยวิชาและจรณะ/ สุคโต - เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว/ โลกวิทู - เป็นผู้รู้แจ้งซึ่งโลก/ อนุตตรโร - ผู้ยอดเยี่ยม/ ปุริสทมมสารถิ - เป็นสารถิผู้ฝึกซึ่งบุรุษที่ควรฝึกได้/ สตถา - เป็นพระศาสดา/ เทวมนุสสานํ - ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย/ พุทโธ - เป็นผู้ตื่นแล้ว/ ภควา'ติ. - เป็นผู้ทรงจำแนกธรรม”ดังนี้/

2. แปลโดยความ ข้อ [157]

สมัยนั้น หมอชิวกโกมารภจ นั่งอยู่ ณ ที่ไม่ไกลจากพระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ท้าวเธอ ตรัสถามหมอชิวกโกมารภจว่า “สหายชิวก ทำไมท่านจึงอยู่นิ่งเล่า”

หมอชิวกโกมารภจ ทูลตอบว่า “ขอเดชะ พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์โดยชอบ ประทับอยู่ที่สวนมะม่วงของข้าพระพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ จำนวน 1,250 รูป พระองค์มีพระกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะเสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิผู้ฝึกซึ่งควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยมเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้าเป็นพระผู้มีพระภาค”

2. ในอัมพัฏฐสูตร พระสูตรที่ว่าด้วยชายหนุ่มชื่ออัมพัฏฐะ

พระสูตรนี้ก็เช่นเดียวกับพระสูตรอื่นๆ ที่เริ่มต้นด้วย “เอวมเม สุต” คือเป็นคำกล่าวของพระอนันท์ ในพระสูตรนี้พระอนันท์ได้กล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งพระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมด้วยพระสงฆ์จำนวนประมาณ 5 รูป ถึงหมู่บ้านของพราหมณ์ชาวโกศล ชื่อหมู่บ้าน “อิจฉา นังคลคาม” และได้เสด็จประทับอยู่ชายป่าใกล้หมู่บ้านนั้น ความทราบถึงผู้ครองเมืองอุกกัฏฐะ ชื่อพราหมณ์โปกขรสาติ ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ใกล้หมู่บ้านอิจฉา นังคลคาม และเป็นดินแดนของกษัตริย์นามว่า พระเจ้าปเสนทิโกศล พราหมณ์โปกขรสาติ ได้ยินถึงกิตติศัพท์ของพระผู้มีพระภาคที่กล่าวขานกันทั่วไปว่า⁸

1. บาลี ข้อ [255] : “สมโณ ชล โภ โคตโม สกยปุตโต สกยกุลา

ปพพิชิตโกสเลสุ จาริกัง จรมาโน มหตา ภิกขุสงฺเขน

สทธิ ปณฺจมตฺเตหิ ภิกขุสฺเตหิ อิจฉานงฺคละ อนุปฺปตฺโต

อิจฉานงฺคเล วิหริติ อิจฉานงฺคละวนสฺสเน.

ตํ โข ปน ภาวนตํ โคตมํ เอวํ กลยาโณ กิตติสฺสโท อพฺภุคฺคโต

‘อิตฺติปิ โส ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน

สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตถา เทวมนุสฺसानํ

พุทฺโธ ภควา’ติ.

(จากพระไตรปิฎกฉบับแปล)

[255] “สมโณ – พระสมณะ/ ชล – ได้ยินว่า/ โภ – ดูก่อนท่านผู้เจริญทั้งหลาย/ โคตโม – พระนามว่าโคตม/ สกยปุตโต – เป็นศากยบุตร/ สกยกุลา – จากศากยตระกูล/ ปพพิชิตโก – ออกผนวชแล้ว/ สเลสุ – ในแคว้นอันเป็นที่อยู่ของชาวโกศลทั้งหลาย/ จาริกัง – สู่ที่จาริก/ จรมาโน – เสด็จเที่ยวไปอยู่/ มหตา – หมู่ใหญ่/ ภิกขุสงฺเขน – ด้วยหมู่แห่งภิกษุ/ สทธิ – กับ/ ปณฺจมตฺเตหิ – มีประมาณ (อันคุณด้วย) ๕ รูป/ ภิกขุสฺเตหิ – ด้วยร้อยละแห่งภิกษุทั้งหลาย/ อิจฉานงฺคละ – ซึ่งอิจฉานังคละคาม/ อนุปฺปตฺโต – เสด็จถึงโดยลำดับแล้ว/ อิจฉานงฺคเล – ใกล้อิจฉานังคละคาม/ วิหริติ – ย่อมประทับอยู่/ อิจฉานงฺคละวนสฺสเน. – ณ รวป่าอิจฉานังคละวัน/

ตํ โข – พระองค์นั้นแล/ ปน – ก็/ ภาวนตํ – เฉพาะท่านผู้เจริญ/ โคตม – พระนามว่าโคตม/ เอวํ – อย่างนี้/ กลยาโณ – ที่ดงงาม/ กิตติสฺสโท – กิตติศัพท์/ อพฺภุคฺคโต – ขจรไปแล้ว/

‘อิตฺติปิ – แม้เพราะเหตุนี้/ โส – พระองค์นั้น/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ อรหํ – ผู้เป็นพระอรหันต์/ สมมาสมพุทฺโธ – เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้ด้วยพระองค์เอง/ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน – เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยวิชาและจรณะ/ สุคโต – เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว/ โลกวิทู – เป็นผู้รู้แจ้งซึ่งโลก/ อนุตฺตโร – ผู้ยอดเยี่ยม/ ปุริสทมฺมสารถิ – เป็นสารถิผู้ฝึกบุรุษที่ควรฝึกได้/ สตถา – เป็นพระศาสดา/ เทวมนุสฺसानํ – ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย/ พุทฺโธ – เป็นผู้ตื่นแล้ว/ ภควา’ติ. – เป็นผู้ทรงจำแนกธรรม’ดังนี้/

⁸ พระธรรม ข้อ 255 อัมพัฏฐสูตร

2. แปลโดยความ ข้อ [255] “ท่านพระสมณโคตมเป็นศากยบุตร เสด็จออกผนวชจากศากยตระกูล เสด็จจาริกอยู่ในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ประมาณ 500 รูป เสด็จถึงอิจฉานังคัลคาม โดยลำดับ ประทับอยู่ ณ ราวป่าอิจฉานังคัลวัน ใกล้อิจฉานังคัลคาม ท่านพระโคตมนั้นมีกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า

‘แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันตตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้ รู้แจ้งโลก เป็นสารถิณีผู้ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’

เมื่อได้รับทราบถึงกิตติศัพท์อันงามของพระผู้มีพระภาค พราหมณ์โปกขรสาติจึงมอบหมายให้ลูกศิษย์ชื่อ อัมพัฏฐมานพ เดินทางไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค เพื่อพิสูจน์ถึงกิตติศัพท์ดังกล่าว แล้วให้กลับมาบอก ในคำกล่าวของพราหมณ์โปกขรสาติที่มีต่ออัมพัฏฐะ เป็นคำกล่าวที่อ้างถึงกิตติศัพท์ของพระผู้มีพระภาคเช่นเดิม⁹

3. บาลี ข้อ [257]

อถ โข พราหมโณ โปกขรสาติ อมพฏฐ์ มาณว อามนเตสิ

“อัย ตาต อมพฏฐ สมโณ โคตโม สกยปุตโต สกยกุล ปพพชิตโกสเลสุ

จาริกิ จรมาโน มหตา ภิกขุสงฺเขน สหิ ปญจมตเตหิ

ภิกขุสเทหิ อิจฉานงคฺล อนุปุตโต อิจฉานงคเล วิหริติ อิจฉานงคฺลวันสนฺเท.

ตํ โข ปน ภวนตํ โคตมํ เอวํ กลยาโณ กิตติสทโท อพฺภุคฺคโต

‘อิตปิ โส ภควา อรหํ สมมาสมพุทโธ วิชาจรณสมปนโน สุคโต โลกวิทู

อนุตฺตโร ปุริสทมมสารถิ สตถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควา’ติ.

(พระไตรปิฎกฉบับแปล)

[257] อถ โข – ลำดับนั้นแล/ พราหมโณ – พราหมณ์/ โปกขรสาติ – ชื่อว่าโปกขรสาติ/ อมพฏฐ์ – ชื่อว่าอัมพัฏฐะ/ มาณว – ซึ่งมานพ/ อามนเตสิ – ตรัสเรียกมาแล้ว/

“อัย – นี่/ ตาต – ดูก่อนพ่อ/ อมพฏฐ – ชื่อว่าอัมพัฏฐะ/ สมโณ – พระสมณะ/ โคตโม – พระนามว่าโคตม/ สกยปุตโต – เป็นศากยบุตร/ สกยกุล – จากศากยตระกูล/ ปพพชิตโกสเลสุ – ออกผนวชแล้ว/ โกสเลสุ – ในแคว้นอันเป็นที่อยู่ของชาวโกศลทั้งหลาย/ จาริกิ – ผู้ที่จาริก/ จรมาโน – เสด็จเที่ยวไปอยู่/ มหตา – หมู่ใหญ่/ ภิกขุสงฺเขน – ด้วยหมู่แห่งภิกษุ/ สหิ – กับ/ ปญจมตเตหิ – มีประมาณ (อันคุณด้วย) ๕ รูป/

ภิกขุสเทหิ – ด้วยร้อยแห่งภิกษุทั้งหลาย/ อิจฉานงคฺล – ซึ่งอิจฉานังคัลคาม/ อนุปุตโต – เสด็จถึงโดยลำดับแล้ว/ อิจฉานงคเล – ใกล้อิจฉานังคัลคาม/ วิหริติ – ย่อมประทับอยู่/ อิจฉานงคฺลวันสนฺเท. – ณ ราวป่าอิจฉานังคัลวัน/

⁹ พระธรรม ข้อ 257 อัมพัฏฐสูตร

ต โข - พระองค์นั้นแล/ ปน - ก็/ ภาวนต์ - เฉพาะท่านผู้เจริญ/ โคตม - พระนามว่าโคตม/ เอว - อย่างนี้/ กลยาโณ - ทิ้งดงาม/ กิตติสทโท - กิตติศัพท์/ อพุกคโต - ขจรไปแล้ว/

‘อิตปิ - แม้เพราะเหตุนี้/ โส - พระองค์นั้น/ ภควา - พระผู้มีพระภาคเจ้า/ อรห - เป็นพระอรหันต์/ สมมาสมพุทโธ - เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้ด้วยพระองค์เอง/ วิชชาจรณสมปนโน - เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยวิชาและจรณะ/ สคโต - เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว/ โลกวิทู - เป็นผู้รู้แจ้งซึ่งโลก/ อนุตตโร - ผู้ยอดเยี่ยม/ ปุริสทมมสารถิ - เป็นสารถิผู้ฝึกบุรุษที่ควรฝึกได้/ สตถา - เป็นพระศาสดา/ เทวมนุสสานิ - ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย/ พุทโธ - เป็นผู้ตื่นแล้ว/ ภควา’ติ. - เป็นผู้ทรงจำแนกธรรม’ดังนี้/

3. นอกจากข้อความที่กล่าวถึงบทสรรเสริญพระพุทธคุณในอัมพภูตสูตรแล้ว คำสรรเสริญพระพุทธคุณ ได้ปรากฏในโสณทัณฑสูตร พระสูตรที่ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อ โสณทัณฑะ ในพระสูตรนี้พระอานนได้กล่าวถึงเมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นอังคะของพระเจ้าพิมพิสาร เสด็จถึงกรุงจัมปา ซึ่งพระเจ้าพิมพิสารโปรดให้พราหมณ์โสณทัณฑะเป็นผู้ครองเมือง ในพระสูตรนี้มีข้อความที่เป็นบทสรรเสริญพระพุทธคุณอยู่ในพระธรรมข้อ 301 ข้อ 302 และข้อ 304 โดยในข้อ 301 เป็นบทสรรเสริญพระพุทธคุณของพระผู้มีพระภาคที่พราหมณ์โสณทัณฑะได้รับฟังมา ในข้อ 302 เป็นคำกล่าวของอำมาตย์ที่ปรึกษาของพราหมณ์ โสณทัณฑะกล่าวให้พราหมณ์ฟัง และในข้อ 304 เป็นบทสรรเสริญพระพุทธคุณที่พราหมณ์โสณทัณฑะอธิบายให้พวกพราหมณ์ทั้งหลาย ว่าเป็นเหตุผลที่จะต้องไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค

4. ในกุกกัณฐสูตร ซึ่งเป็นพระสูตร ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อกุกกัณฐะ เป็นเรื่องราวที่พระอานนได้กล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นมคธของพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อเสด็จถึงหมู่บ้านพราหมณ์ชวามคร ชื่อชาณุมัต ได้เสด็จประทับอยู่ในสวนอัมพลัญญิกา ใกล้หมู่บ้านชาณุมัต ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีผู้ปกครองชื่อพราหมณ์กุกกัณฐะ เมื่อพราหมณ์กุกกัณฐะได้ทราบถึงกิตติศัพท์ของพระผู้มีพระภาค อันแสดงถึงความเป็นพระพุทธคุณ จากพราหมณ์และคหบดี ชาวบ้านก็เดินทางไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเพื่อสนทนาธรรม ข้อความที่กล่าวถึงบทสรรเสริญพระพุทธคุณ จะปรากฏในพระสูตรข้อ 324 ข้อ 327 และข้อ 332

5. บทสรรเสริญพระพุทธคุณ นอกจากจะปรากฏในพระสูตรต่างๆ ดังที่กล่าวข้างต้นแล้ว ในพระสูตรชื่อโลหิจจุสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยพราหมณ์ชื่อโลหิจจะ มีบทสรรเสริญพระพุทธคุณปรากฏในพระสูตรข้อ 503 ซึ่งเป็นบทสรรเสริญพระพุทธคุณปรากฏอยู่ เมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นโกศลของพระเจ้าปเสนทิโกศล เมื่อเสด็จถึงหมู่บ้านสาลวติกา ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ปกครองโดยพราหมณ์ชื่อโลหิจจะ เมื่อได้ทราบถึงกิตติศัพท์ของพระผู้มีพระภาค พราหมณ์ชื่อโลหิจจะก็ทูลเชิญเสด็จพร้อมด้วย พระสงฆ์ที่ตามเสด็จจำนวนประมาณ 500 รูป เพื่อถวายภัตตาหาร และหลังจากนั้นได้กราบทูลสนทนาธรรมกับพระผู้มีพระภาคจนได้ความเข้าใจชัดแล้ว พราหมณ์ก็ได้กราบทูลขอเป็นอุบาสกอีกผู้หนึ่ง

6. ในพระสูตรสุดท้ายคือ เติวขุสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยไตรเพท มีบทสรรเสริญพระพุทธคุณเช่นกัน ในพระสูตรข้อ 520 ซึ่งเป็นพระสูตรที่เป็นบทสนทนาระหว่างพระผู้มีพระภาคกับวาเสฏฐมานพ และภารทวาชมานพ ผู้ได้ยินกิตติศัพท์ของพระผู้มีพระภาค จึงเดินทางไปเฝ้าเพื่อจะทูลขอความกระจ่าง เรื่องการเข้าถึงพรหมจากคัมภีร์พระเวท เมื่อครั้งที่เสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล และเมื่อเสด็จถึงหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ มนสาภุจ ได้เสด็จประทับอยู่ที่อัมพวัน ใกล้ฝั่งแม่น้ำอจิรวดี ด้านเหนือของหมู่บ้าน

บทสรุป

ในพระสูตรต่างๆ ที่กล่าวถึงกิตติศัพท์อันเป็นบทธรรเสริญพระพุทฺธคุณพระผู้มีพระภาค ซึ่งผู้ที่ได้ทราบข่าวก็จะพากันเข้าเฝ้าด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ ต้องการโอกาสในการรับฟังพระธรรม และต้องการสร้างความดี เพราะการได้พบพระผู้มีพระภาคเป็นความดีที่แท้จริง

ในทุกบทของการกล่าวถึงพระพุทฺธคุณอันเป็นกิตติศัพท์ที่ประชาชนทั้งหลายของเมืองต่างๆ ที่เสด็จจาริกไปโปรดเทศนาสั่งสอนในสมัยนั้น จะเป็นบทธรรเสริญพระพุทฺธคุณที่เหมือนกัน โดยทุกข้อของพระสูตรจะเป็นบทธรรเสริญพระพุทฺธคุณที่เหมือนกัน ดังนี้

(พระไตรปิฎกฉบับแปล)

‘อติปิ – แม้เพราะเหตุนี้/ โส – พระองค์นั้น/ ภควา – พระผู้มีพระภาคเจ้า/ อรหํ – เป็นพระอรหันต์/ สมมาสมพุทฺโธ – เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้ด้วยพระองค์เอง/ วิชาจรณสมปนโน – เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยวิชาและจรณะ/ สุกโต – เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว/ โลกวิทู – เป็นผู้รู้แจ้งซึ่งโลก/ อนุตตโร – ผู้ยอดเยี่ยม/ ปุริสทมมสารถิ – เป็นสารถิผู้ฝึกบรูษที่ควรฝึกได้/ สตถา – เป็นพระศาสดา/ เทวมนุสสานํ – ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย/ พุทฺโธ – เป็นผู้ตื่นแล้ว/ ภควา’ติ. – เป็นผู้ทรงจำแนกธรรม’ดังนี้/

บทธรรเสริญพระพุทฺธคุณมีพุทฺธศาสนิกชนโดยเฉพาะชาวไทยได้ยึดถือนำมาเป็นบทสวดมนต์ เพื่อน้อมรำลึกถึงพระผู้มีพระภาค ถึงแม้จะเสด็จปรินิพพานแล้ว และพระธรรมวินัยที่ทรงมอบให้เป็นตัวแทนพระองค์ว่าในการทำความดีนั้น ให้ศึกษาและปฏิบัติให้ได้คุณสมบัติเฉกเช่นพระพุทฺธคุณของพระองค์ ซึ่งเรียกว่าพระพุทฺธคุณ 9 หรือพระพุทฺธคุณ 9 ประการ (นวาวาธิคุณ) ได้แก่

อรหํ – เป็นพระอรหันต์/

สมมาสมพุทฺโธ – เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้ด้วยพระองค์เอง/

วิชาจรณสมปนโน – เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยวิชาและจรณะ/

สุกโต – เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว/

โลกวิทู – เป็นผู้รู้แจ้งซึ่งโลก/

อนุตตโร – ผู้ยอดเยี่ยม/ ปุริสทมมสารถิ – เป็นสารถิผู้ฝึกบรูษที่ควรฝึกได้/

สตถา – เป็นพระศาสดา/ เทวมนุสสานํ – ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย/

พุทฺโธ – เป็นผู้ตื่นแล้ว/

ภควา – เป็นผู้มีโชค (เป็นผู้จำแนกธรรม)

ในพระสูตรที่ 1 ของทีฆนิกาย สีสันฉวรรค คือ พรหมชาลสูตร แปลว่า “พระสูตรที่ว่าด้วยข่ายอันประเสริฐ” นั้น เป็นพระสูตรที่ตามคำกล่าวของพระอานนท์ที่มีใจความสำคัญ 2 ส่วน คือ การที่ทรงงดเว้นจากข้อห้ามในศีล 3 ชั้น คือ จูฬศีล (ศีลอย่างเล็กน้อย) มัชฌิมศีล (ศีลอย่างกลาง) มหาศีล (ศีลอย่างใหญ่) อีกส่วนหนึ่ง พระผู้มีพระภาคตรัสถึงสาเหตุที่ทำให้ผู้คนสรรเสริญพระองค์ คือ ทรงรู้แจ้งธรรมะที่ลึกซึ่งเห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก ประณีตละเอียด รู้ได้เฉพาะบัณฑิต และได้ทรงสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตามได้

ในส่วนที่เป็นส่วนที่ทรงดเว้นจากข้อห้าม ในศีล 3 ชั้น ที่ปรากฏอยู่ในพรหมชาลสูตร เมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคเสด็จทางไกลระหว่างกรุงราชคฤห์กับนาลันทา พร้อมด้วยภิกษุประมาณ 500 รูป ระหว่างทางเสด็จ มีนักบวชปริชาพก¹⁰ (ผู้เป็นสาวกของเจ้าสำนักหนึ่งในสมัยนั้น คือ ครุสฺสยชัย เวลฺลภฺฐบุตร) ชื่อสุปปิยะพร้อมด้วยลูกศิษย์ชื่อ พรหมทัตตมานพ เดินตามหลังพระผู้มีพระภาคไปตามเส้นทางเดียวกัน ระหว่างทางสุปปิยะได้กล่าวติเตียนพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ต่างๆ นานา ในขณะที่พรหมทัตตมานพ ผู้เป็นศิษย์กล่าวยกย่องพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ เมื่อผู้มีพระภาคเสด็จประทับแรม ณ พระตำหนักหลวง ในพระราชอุทยานอัมพลัญญิกา พร้อมด้วยภิกษุทั้งหลาย ทั้งสุปปิยะและพรหมทัตต์ก็เข้าพักในที่เดียวกัน แล้วสุปปิยะและพรหมทัตต์ก็กล่าวติเตียนและยกย่องพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์เช่นเดิม ทำให้บรรดาภิกษุ ที่โดยเสด็จมีความสงสัย จึงทรงอธิบายถึงเรื่องติเตียนและคำยกย่องที่ชนทั้งหลายแสดงออกต่างกัน ทรงตรัสถึงการที่ได้รับการยกย่องจากคนทั้งหลาย เป็นคำยกย่องที่กล่าวถึงการที่พระผู้มีพระภาคทรงดเว้นจากข้อห้ามของศีลทั้ง 3 ชั้นคือ จูฬศีล มัชฌิมศีล และมहाศีล โดยได้ทรงตรัสถึงวิธีปฏิบัติเมื่อมีคณติเตียน หรือยกย่อง พระรัตนตรัย คือ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ว่า ไม่ควรผูกอาฆาตเมื่อถูกติเตียน ดังปรากฏในคำตรัสในข้อ 5 ของพรหมชาลสูตรว่า

- (พระไตรปิฎกฉบับแปล)

¹⁰ นักบวชนอกศาสนาพุทธ แต่งกายด้วยผ้าถุงสีขาว ศึกษาเพิ่มเติมจากอรรถกถา สิลขันธวรรค ข้อ 1 หน้า 35

2. บทแปลโดยความ (พระผู้มีพระภาคตรัสว่า)

ภิกษุทั้งหลาย ถึงคนพวกอื่นจะฟังกล่าวติเตียนเรา กล่าวติเตียนพระธรรม หรือกล่าวติเตียนพระสงฆ์ก็ตาม พวกเธอไม่ควรผูกอาฆาตแค้นเคืองขุ่นใจคนพวกนั้น ถ้าพวกเธอโกรธเคืองหรือไม่พอใจพวกเขา พวกเธอก็จะประสบอันตราย เพราะความโกรธเคืองนั้นได้ อนึ่ง พวกเธอจะรู้หรือรู้ว่า ที่พวกเขาพูดนั้นถูกหรือผิด

จากวิธีปฏิบัติตนต่อคำติเตียนหรือคำยกย่องพระรัตนตรัย ที่ได้ทรงแสดงแก่ภิกษุสงฆ์ และพระองค์เองก็ทรงปฏิบัติเช่นเป็นตัวอย่าง ทำให้คนทั้งหลายได้กล่าวสรรเสริญพระผู้มีพระภาคด้วยศีล 3 ชั้น คือ จูฬศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ดังจะกล่าวในรายละเอียดในบทต่อไป

บทที่ 4 ว่าด้วยจุฬศีล

บทนำ

คำกล่าวยกย่องพระผู้มีพระภาคว่าทรงอุดมด้วยศีลที่ปุณฺชนบางพวก (ความหมายของปุณฺชนในอรรถกถา สิลขันธวรรค ข้อ 7 หน้า 58 - 59 ที่อธิบายไว้ในเชิงอรรถของพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 หน้า 3 อธิบายไว้ว่า หมายถึง คนที่ยังมีกิเลสหนาที่เรียกว่าปุณฺชน เพราะบุคคลประเภทนี้อาจมีเหตุที่ก่อให้เกิดกิเลสหลายประการได้ ในอรรถกถาอธิบายว่า ปุณฺชนมี 2 ประเภท คือ อันธปุณฺชน หมายถึงคนที่ไม่ได้รับการศึกษาอบรมทางจิต และกัลยาณปุณฺชน คือ คนที่ได้รับการศึกษาอบรมทางจิตแล้ว ได้กล่าวยกย่องพระองค์ มีข้อความปรากฏในพรหมชาลสูตรที่เป็นจุฬศีล นอกจากนี้ ในสามัญญผลสูตร ในทีฆนิกาย สิลขันธวรรคนี้ ก็มีคำกล่าวยกย่องของการเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ที่พระผู้มีพระภาคทรงอธิบายให้พระเจ้าอชาตศัตรูด้วย

จุฬศีลในพรหมชาลสูตร

เป็นคำอธิบายที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ภิกษุที่โดยเสด็จทางไกลระหว่างกรุงราชคฤห์และเมืองนาลันทา และมีสุปปยปริพาชกผู้เป็นอาจารย์ และพรหมทัตตมานพผู้เป็นศิษย์ ที่เดินทางเส้นทางเดียวกัน และผู้เป็นอาจารย์ติเตียนพระรัตนตรัยตลอดทาง ในขณะที่ผู้เป็นศิษย์ก็กล่าวยกย่องพระรัตนตรัย ตลอดเส้นทางเช่นกัน ทำให้ภิกษุทั้งหลายสงสัยว่าเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงอธิบายถึงวิปฏิบัติต่อคำติเตียนและคำยกย่อง และได้ทรงกล่าวว่าวิปฏิบัติที่ทรงปฏิบัติ ทำให้ผู้คนกล่าวยกย่องพระองค์ด้วยจุฬศีล

ในพระสูตรชื่อ สามัญญผลสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่ 2 ในทีฆนิกาย สิลขันธวรรค เป็นเรื่องราวที่พระเจ้าอชาตศัตรูทูลถามพระผู้มีพระภาคว่าคุณสมบัติที่ดีของผู้ออกบวชเป็นอย่างไร ในพระสูตรข้อ 194 พระพุทธองค์ได้ตรัสเกี่ยวกับจุฬศีล ดังนี้

1. บาลี ข้อ [194] “กถณจ มหาราช ภิกฺขุ สีสสมฺปนฺโน โหติ?

อิธ [ธมฺมวินยฺ] มหาราช ภิกฺขุ ปาณาติปาตํ ปหาย

ปาณาติปาตา ปฏฺวิโรโต โหติ. นิหิตทณฺโท นิหิตสฺสโถ

ลขฺชี ทยาปนฺโน สพฺพปาณภูตฺหิตานุกมฺปี วิหฺรติ.

อิทฺมปิสฺส โหติ สีสสฺมี.

“อทินฺนาทานํ ปหาย อทินฺนาทานา ปฏฺวิโรโต โหติ

ทินฺนาทายี ทินฺนปาฏฺกิงฺซี อเถเนน สุจิญฺเฏเตน อตฺตนา วิหฺรติ.

อิทฺมปิสฺส โหติ สีสสฺมี.

(พระไตรปิฎกฉบับแปล)

[194] “กถญจ – ก็ เป็นอย่างไร/ มหาราช – ดูก่อนมหาบพิตร/ ภิกขุ – ภิกขุ/ สีสสมปนโน – ชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล/ โหติ? – ย่อมเป็น?/

อิธ – นี่/ [ธมมวินย – ในพระธรรมและพระวินัย]/ มหาราช – ดูก่อนมหาบพิตร/ ภิกขุ – ภิกขุ/ ปาณาติปาต – ซึ่งการยังสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป/ ปหาย – ละแล้ว/ ปาณาติปาตา – จากการยังสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป/ ปฏิวีโร – เป็นผู้เว้นขาดแล้ว/ โหติ. – ย่อมเป็น/ นิหิตทณโท – เป็นผู้มียันฑาทูธอันวางลงแล้ว/ นิหิตสโต – เป็นผู้มียันฑาทูธอันวางลงแล้ว/ ลขซี – เป็นผู้มีความละอาย/ ทยาปนโน – เป็นผู้ประกอบแล้วด้วยความเอ็นดู/ สัพพปาณภูตหิตานุกมปี – เป็นผู้อนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูลต่อสรรพสัตว์โดยปกติ/ วิหริติ. – ย่อมพำนักอยู่/

อิทมปิสส [ภิกขุโน] – แม่นี่ [ของภิกขุ] รูปนั้น/ โหติ – ย่อมเป็น/ สีสสมิ. – ในศีล/

“อทินนาทาน – ซึ่งการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้แล้ว/ ปหาย – ละแล้ว/ อทินนาทานา – จากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้แล้ว/ ปฏิวีโร – เป็นผู้เว้นขาดแล้ว/ โหติ – ย่อมเป็น/ ทินนาทายี – เป็นผู้ถือเอาสิ่งของอันเจ้าของให้แล้วโดยปกติ/ ทินนปาฏิกงซี – เป็นผู้มุ่งหวังเฉพาะสิ่งของอันเจ้าของให้แล้วโดยปกติ/ อเถเนน – ไม่เป็นขโมย/ สจฺจิตฺเตน – เป็นคนสะอาด/ อตตนา – มีตน/ วิหริติ. – ย่อมพำนักอยู่/ อิทมปิสส [ภิกขุโน] – แม่นี่ [ของภิกขุ] รูปนั้น/ โหติ – ย่อมเป็น/ สีสสมิ. – ในศีล/

2. บทแปลโดยความ [194]

มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่า สมบูรณ์ด้วยศีลเป็นอย่างไร คือ

1. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางยัฆฑาทูธและศาสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่
2. ภิกษุละเว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้รับเอาแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่

สำหรับจุฬศีลอีก 24 ข้อ พระผู้มีพระภาคทรงตรัสถึงผลแห่งความเป็นสมณะของภิกษุ ให้แก่พระเจ้าชาตศัตรู โดยละเอียดในพระไตรปิฎกฉบับแปลที่ผู้สนใจสามารถศึกษาได้

ในภาพรวม จะเห็นได้ว่าจุฬศีลจะมีอยู่ 26 ข้อ ที่พระผู้มีพระภาคและผู้ที่ เป็นภิกษุผู้อุดมด้วยศีลปฏิบัติ เช่นกัน 26 ข้อ จำนวนของจุฬศีลจะมีจำนวนเท่ากัน ทั้งที่ปรากฏในพรหมชาลสูตรและในสามัญญผลสูตร โดยสรุปองค์ประกอบของจุฬศีลทั้ง 26 ข้อ ได้แก่ การละเว้นการปฏิบัติ 26 ประการ คือ

1. เว้นจากการฆ่าสัตว์
2. เว้นจากการลักขโมย
3. เว้นจากเมถุนธรรม
4. เว้นจากการพูดเท็จ
5. เว้นจากการกล่าวคำส่อเสียด
6. เว้นจากการกล่าวคำหยาบ
7. เว้นจากการกล่าวคำเพ้อเจ้อ
8. เว้นจากการพรากรพืชคามและภุตคาม
9. เว้นจากการเสวยเวลาวิกาล

10. เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการเล่น
11. เว้นจากการตกแต่งร่างกาย
12. เว้นจากการมีที่นอนสูงใหญ่
13. เว้นจากการรับทองและเงิน
14. เว้นจากการรับธัญญาหารดิบ
15. เว้นจากการรับเนื้อดิบ
16. เว้นจากการรับสตรีและกุมารี
17. เว้นจากการรับทาสหญิงและทาสชาย
18. เว้นจากการรับแพะและแกะ
19. เว้นจากการรับไก่และสุกร
20. เว้นจากการรับช้าง โค ม้า และลา
21. เว้นจากการเรือกสวนไร่นาและที่ดิน
22. เว้นจากการเป็นผู้รับส่งสาร
23. เว้นจากการซื้อขาย
24. เว้นจากการโกง ทุจริต
25. เว้นจากการรับสินบน
26. เว้นจากการตัดอวัยวะ ฆ่า จองจำ ตีชิงวิ่งราว การปล้น และขู่กรรโชก

จากองค์ประกอบของจุฬศีล 26 ข้อ จะเห็นได้ว่า พระผู้มีพระภาคทรงเน้นถึงการพูด ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเป็นอกุศลในชีวิตตนเองและผู้อื่น ดังนั้นจุฬศีล 4 ข้อแรก จะเป็นส่วนของเบญจศีลที่พุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะในประเทศไทย ยึดถือในการรับศีลที่ปฏิบัติทั่วไป ส่วนจุฬศีลข้ออื่นๆ ที่ทรงเว้นขาด เป็นข้อปฏิบัติของคฤหัสถ์ หรือผู้ครองเรือน ที่ภิกษุสงฆ์ควรเว้นขาดปฏิบัติ

บทที่ 5 ว่าด้วยมัชฌิมศีล

บทนำ

ในพระสูตรเดียวกัน คือ ในพรหมชาลสูตรและสามัญญผลสูตร ที่พระผู้มีพระภาคทรงกล่าวถึงการปฏิบัติของพระองค์ที่ทำให้ผู้คนกล่าวยกย่องสรรเสริญ ให้ภิกษุสงฆ์ได้รับฟังในพรหมชาลสูตร และในสามัญญผลสูตร ทรงอธิบายถึงภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีลว่า เป็นอย่างไร เมื่อทรงกล่าวถึงจุฬศีลแล้ว ก็ได้ทรงกล่าวถึง

มัชฌิมศีล คือ ศีลอย่างกลางต่อไปอีกด้วย

มัชฌิมศีล ในพรหมชาลสูตร

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงถึงการที่คนทั้งหลายกล่าวยกย่องพระองค์ก็จะกล่าวแต่เพียงว่าเป็นผู้ทรงศีล 3 ชั้น ดังนั้นนอกจากจุฬศีล คือศีลอย่างเล็กน้อยแล้ว คนที่กล่าวยกย่องก็จะพากันกล่าวว่าพระผู้มีพระภาคทรงปฏิบัติมัชฌิมศีลด้วย ในพรหมชาลสูตรข้อ 11 มัชฌิมศีลจะประกอบด้วยคุณสมบัติของพระผู้มีพระภาค ดังนี้

1. บาลี ข้อ [11] “ยถา วา ปเนเก โภโกโต สมณพราหมณา สหฺธาเทยยานิ โภชนานิ
ภฺยชิตฺวา เต [สมณพราหมณา]/ เอวรूपิ พิชคามภฺตคามสมารมภํ
อนฺยุตฺตา วิหรนฺติ
เสยฺยถิํ [พีชํ] มฺลพีชํ ขนฺธพีชํ ผฺพุพีชํ อคฺคพีชํ พิชพิชเมว ปญฺจมํ
อิติ เอวรูปา พิชคามภฺตคามสมารมภา ปฏฺวิโรโต สมโณ โคตโม’ติ
อิติ วา หิ ภิกฺขเว ปุณฺณชฺโช ตถาคตสฺส วณฺณํ [คุณํ] วทมาโน วเทยฺย.

(พระไตรปิฎกฉบับแปล)

[11] “ยถา – ฉันทใด/ วา ปเนเก – ก็ หรือว่า บางพวก/ โภโกโต – ผู้เจริญ/ สมณพราหมณา – สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย/ สหฺธาเทยยานิ – ที่บุคคลพึงให้ด้วยศรัทธา/ โภชนานิ – ซึ่งโภชนาหารทั้งหลาย/ ภฺยชิตฺวา – ฉันทแล้ว/ เต – เหล่านั้น/ [สมณพราหมณา – สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย]/ เอวรूपิ – ที่มีลักษณะเห็นปานนี้/ พิชคามภฺตคามสมารมภํ – ซึ่งการพรากซึ่งพิชคามและภฺตคาม/ อนฺยุตฺตา – เป็นผู้ชวนชวายเป็นแล้ว/ วิหรนฺติ – ย่อมพำนักอยู่/

 เสยฺยถิํ – นี่ เป็นอย่างไร/ [พีชํ – พืช] ได้แก่/ มฺลพีชํ – พืชเกิดจากเหง้า/ ขนฺธพีชํ – พืชเกิดจากลำต้น/ ผฺพุพีชํ – พืชเกิดจากตา/ อคฺคพีชํ – พืชเกิดจากยอด/ พิชพิชเมว – พืชเกิดจากเมล็ดนั้นแหละ/ ปญฺจมํ – เป็นประเภทที่ ๕/

 อิติ – ด้วยประการฉะนี้/ เอวรูปา – ที่มีลักษณะเห็นปานนี้/ พิชคามภฺตคามสมารมภา – จากการพรากพิชคามและภฺตคาม/ ปฏฺวิโรโต – ทรงเวียนขาดแล้ว/ สมโณ – พระสมณะ/ โคตโม’ติ – พระนามว่าโคตม’ ดังนี้/

 อิติ – ด้วยประการฉะนี้/ วา หิ – ก็หรือว่า/ ภิกฺขเว – ดูกรภิกษุทั้งหลาย/ ปุณฺณชฺโช – ปุณฺณช/ ตถาคตสฺส – แก่ตถาคต/ วณฺณํ – ที่ควรพรรณนา/ [คุณํ – ซึ่งคุณ]/ วทมาโน – เมื่อกล่าว/ วเทยฺย. – พึงกล่าว/

2.บทแปลโดยความ [11] จากความที่กล่าวถึงมัชฌิมศีลข้างต้น อาจสรุปได้ว่ามัชฌิมศีลประกอบด้วยศีล 10 ข้อ ที่พระผู้มีพระภาคทรงเว้น ได้แก่

1. เว้นจากการพรากพืชคามและภุตคาม
2. เว้นจากการบริโภคของที่สะสมไว้
3. เว้นจากการดูการเล่น
4. เว้นจากการเล่นการพนัน
5. เว้นจากการใช้ที่นอนเกินขนาด มีลวดลายประดับ
6. เว้นจากการตกแต่งร่างกาย
7. เว้นจากเครื่องยานกถา คือถ้อยคำอันขวางทางไปสู่สวรรค์ นิพพาน
ซึ่งเป็นเรื่องราวที่ภิกษุไม่ควรนำเป็นข้อสนทนากัน
8. เว้นจากการพูดทู่เถียงแก่งแย่งกัน
9. เว้นจากการทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสาร
10. เว้นจากการพูดหลอกลวง และการพูดเลียบเคียง

บทสรุป

เนื้อหาของข้อความที่ปรากฏในมัชฌิมศีล ในข้อแรกแสดงถึงพระผู้มีพระภาคทรงคำนึงถึงการไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ข้ออื่นๆ อีก 9 ข้อ จะเป็นพระธรรมที่ให้ความคิดว่าพระผู้มีพระภาคทรงสั่งสอนให้คำนึงถึงข้อปฏิบัติตนในทางที่เป็นกุศล และทรงชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างการมีชีวิตแบบปุถุชนหรือคฤหัสถ์ทั่วไป กับผู้ที่ออกบวช ด้วยเหตุที่มุ่งหมายในชีวิตที่ต่างกัน

บทที่ 6 ว่าด้วยมหาศีล

บทนำ

มหาศีลที่พระผู้มีพระภาคทรงกล่าวแสดง เป็นข้อห้ามสำหรับการประกอบอาชีพทุจริตที่เรียกว่า มิจฉาอาชีพะ (ตรงข้ามกับสัมมาอาชีพะ) ในมหาศีลที่ปรากฏในข้อ 21 ถึงข้อ 27 และในข้อ 205 ถึงข้อ 211 มีอยู่ทั้งหมด 7 ข้อ โดยความหมายมหาศีล หมายถึง ศีลอย่างใหญ่

มหาศีล ในพรหมชาลสูตร ว่าด้วยเดรัจฉานวิชาทั้งหมด

เช่นเดียวกับจุฬศีลและมัชฌิมศีลที่พระพุทธองค์ทรงอธิบายแก่ภิกษุทั้งหลาย ถึงการปฏิบัติตนที่จะสร้างศรัทธาและการยกย่องจากผู้คนทั้งหลาย ด้วยการประพุดตนาให้ผู้ถึงพร้อมด้วยศีลทั้ง 3 ชั้น คือ จุฬศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ทรงอธิบายให้ภิกษุทั้งหลายฟังถึงมหาศีลที่เป็นข้อเว้นขาดจากการปฏิบัติของพระองค์ ที่ทำให้คนทั้งหลายยกย่องพระองค์ว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ที่พระพุทธองค์ได้ทรงปฏิบัติ อันได้แก่ ข้อเว้นขาดจากการปฏิบัติตนจากการเลี้ยงชีพด้วยเดรัจฉานวิชา คำว่าเดรัจฉานวิชาได้มีคำอธิบายขยายความในทีฆนิกาย สีสันธวรรค อรรถกถา ว่าหมายถึงวิชาที่ขวางทางไปสู่สวรรค์ นิพพาน¹¹ ที่ผู้มีพระภาคทรงตรัสถึงการเว้นจากการเลี้ยงชีพด้วยเดรัจฉานวิชา มีรายละเอียดที่ทรงตรัสในพรหมชาลสูตร จะขอคัดมาบางตอนดังนี้ ดังข้อความปรากฏในพระไตรปิฎก ว่าด้วยมหาศีล ดังนี้

1. บาลี ข้อ [26] ยถา วา ปเนเก โภโกโต สมณพราหมณา
 สพุธาเทยยานิ โภชนานิ ภุจชิตวา เต สมณพราหมณา
 เอวรูปาย ตีรจฉานวิชชาย มิจฉาชีเวน ชีวิตํ กปเปเนติ
 เสยยถิํ ปพพ์ อวาทนํ วิวาทนํ สัรรณํ วิวรณํ
 สักริณํ วิกริณํ สุกคกรณํ พุพฺพคกรณํ วิรุทฺธคพฺพกรณํ
 ชิวหานิพนฺธนํ หนุสํหนนํ หตฺถาภิชปฺปนํ หนุชปฺปนํ
 อาทาสปฺปนํ กุมาริกปฺปนํ เทวปฺปนํ อาทิจฺจุปฺปณฺฐานํ
 มหตฺตปฺปณฺฐานํ อพฺภุชชณํ สิริวหายนํ

บทแปลในพระไตรปิฎกฉบับแปล ข้อ [26]

[26] “ยถา – ฉันทใด/ วา ปเนเก – ก็ หรือว่า บางพวก/ โภโกโต – ผู้เจริญ/ สมณพราหมณา – สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย/ สพุธาเทยยานิ – ที่บุคคลพึงให้ด้วยศรัทธา/ โภชนานิ – ซึ่งโภชนาหารทั้งหลาย/ ภุจชิตวา – กินแล้ว/ เต – เหล่านั้น/ [สมณพราหมณา – สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย]/ เอวรูปาย – ที่มีลักษณะเห็นปานนี้/ ตีรจฉานวิชชาย – ด้วยเดรัจฉานวิชา/ มิจฉาชีเวน – ด้วยมิจฉาชีพ/ ชีวิตํ – ซึ่งชีวิต/ กปเปเนติ – ย่อมเลี้ยง/

¹¹ ที.สี.อ. 17/84 จากพระสูตรปิฎก ทีฆนิกาย สีสันธวรรค ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาษาไทย 2535. หน้า 8-10

เสยยถิ – นี้ เป็นอย่างไร/ [ปพพิ – ข้อ] ได้แก่/ อาวาหน – การให้ฤกษ์อาวาหมงคล/

วิวาหน – การให้ฤกษ์วิวาหมงคล/ สัวรรณ – การให้ฤกษ์เรียงหมอน/ วิวรรณ – การให้ฤกษ์หย่าร้าง/ สักริณ – การให้ฤกษ์รวบรวมทรัพย์/ วิกริณ – การให้ฤกษ์ใช้จ่ายทรัพย์/ สุกครณ – การทำให้โชคดี/ ทุพภครณ – การทำให้เคราะห์ร้าย/ วิรุทธคพภครณ – การให้ยามดุจครรภ์/ ชิวหานิพนธ – การร่ายมนตร์ทำให้สิ้นเชิง/ หนุสัหนน – การทำให้คางแข็ง/ หตถาภิขปน – การทำให้มือสั้น/ หนุขปน – การทำให้คางสั้น/ กณณขปน – การทำให้หูอื้อ/ อาทาสปน – การเป็นหมอดูลูกแก้ว/ กุมาริกปน – การใช้หญิงสาวเป็นคนทรง/ เทวปน – การใช้หญิงประจำเทวาลัยเป็นคนทรง/ อาทิจจุปฏฐาน – การบวงสรวงดวงอาทิตย์/ มหตูปฏฐาน – การบวงสรวงท้าวมหาพรหม/ อพภุชชน – การร่ายมนตร์พ่นไฟ/ สิริวหายน – การทำพิธีเรียกขวัญ/

2. บทแปลโดยความ (พระสมณโคตมทรงเว้นจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา) เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ คือให้ฤกษ์อาวาหมงคล ฤกษ์วิวาหมงคล ฤกษ์เรียงหมอน ฤกษ์หย่าร้าง ฤกษ์รวบรวมทรัพย์ ฤกษ์ใช้จ่ายทรัพย์ ทำให้โชคดี ทำให้เคราะห์ร้าย ให้ยามดุจครรภ์ ร่ายมนต์ทำให้สิ้นเชิง ทำให้คางแข็ง ทำให้มือสั้น ทำให้คางสั้น ทำให้หูอื้อ เป็นหมอดูลูกแก้ว ใช้หญิงสาวเป็นคนทรง ใช้หญิงประจำเทวาลัยเป็นคนทรง บวงสรวงดวงอาทิตย์ และท้าวมหาพรหม ร่ายมนต์พ่นไฟ ทำพิธีเรียกขวัญ

มหาศีล ในสามัญญผลสูตร

พระผู้มีพระภาคทรงกล่าวถึงมหาศีล หลีกจากจบการกล่าวถึงมัชฌิมศีลแล้ว โดยเป็นคำกล่าวที่ทรงอธิบายให้พระเจ้าอชาตศัตรูฟังถึงคุณสมบัติของพระภิกษุที่ปฏิบัติดี ว่าจะต้องไม่ปฏิบัติตนในการประกอบอาชีพของนักบวช ว่าคือผู้ที่ได้ครอบครองตนจากการเว้นการประกอบอาชีพที่ไม่บริสุทธิ์อีก 7 ประการ ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ขอยกตัวอย่างจากข้อ 210 ดังนี้

[210] “ยถา – ฉันใด/ วา ปเนเก – ก็ หรือว่า บางพวก/ โภณโต – ผู้เจริญ/ สมณพราหมณา – สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย/ สทฺธาเทยยานิ – ที่บุคคลพึงให้ด้วยศรัทธา/ โภชนานิ – ซึ่งโภชนาหารทั้งหลาย/ ภุณฺชิโต วา – ฉันแล้ว/ เต – เหล่านั้น/ [สมณพราหมณา – สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย]/ เอวรูปาย – ที่มีลักษณะเห็นปานนี้/ ตีรจฺฉานวิชฺขาย – ด้วยเดรัจฉานวิชา/ มิจฺฉาชีเวน – ด้วยมิจฉาชีพ/ ชีวิต – ซึ่งชีวิต/ กปเปนฺติ – ย่อมเลี้ยง/

เสยยถิ – นี้ เป็นอย่างไร/ [ปพพิ – ข้อ] ได้แก่/ อาวาหน – การให้ฤกษ์อาวาหมงคล/ วิวาหน – การให้ฤกษ์วิวาหมงคล/ สัวรรณ – การให้ฤกษ์เรียงหมอน/ วิวรรณ – การให้ฤกษ์หย่าร้าง/ สักริณ – การให้ฤกษ์รวบรวมทรัพย์/ วิกริณ – การให้ฤกษ์ใช้จ่ายทรัพย์/ สุกครณ – การทำให้โชคดี/ ทุพภครณ – การทำให้เคราะห์ร้าย/ วิรุทธคพภครณ – การให้ยามดุจครรภ์/ ชิวหานิพนธ – การร่ายมนตร์ทำให้สิ้นเชิง/ หนุสัหนน – การทำให้คางแข็ง/ หตถาภิขปน – การทำให้มือสั้น/ หนุขปน – การทำให้คางสั้น/ กณณขปน – การทำให้หูอื้อ/ อาทาสปน – การเป็นหมอดูลูกแก้ว/ กุมาริกปน – การใช้หญิงสาวเป็นคนทรง/ เทวปน – การใช้หญิงประจำเทวาลัยเป็นคนทรง/ อาทิจจุปฏฐาน – การบวงสรวงดวงอาทิตย์/ มหตูปฏฐาน – การบวงสรวงท้าวมหาพรหม/ อพภุชชน – การร่ายมนตร์พ่นไฟ/ สิริวหายน – การทำพิธีเรียกขวัญ/

อิตี วา – หรือว่า ด้วยประการฉะนี้/ อิตี – ดังนี้/ เอรูปาย – ที่มีลักษณะเห็นปานนี้/ ตีรจฉานวิชชชย
– ด้วยเตรจฉานวิชา/ มิจฉาชีวา – จากการเลี้ยงชีพผิดทาง/ ปฏิวีโรโต – เป็นผู้เว้นขาดแล้ว/ โหติ. – ย่อมเป็น/
อิทมปิสส [ภิกขุโน] – แม้ [ของภิกษุ] รูปนั้น/ โหติ – ย่อมเป็น/ สีสสมิ. – ในศีล/

1. บาลี : ข้อ [211] ยถา วา ปเนเก โภณโต สมณพราหมณา สทฐาเทยยานิ

โภชนานิ ญญชิตวา เต [สมณพราหมณา] เอรูปาย

ตีรจฉานวิชชชย มิจฉาชีเวน ชีวิตํ กปเปเนติ

เสยยถิทํ [ปพฺพ] สนติกมมํ ปณิธิกมมํ ญุตกมมํ

ญูริกมมํ วสสกมมํ โวสสกมมํ วตถุกมมํ วตถุปริกมมํ อัจฉนํ

นหาปนํ ชุหนํ วมณํ วิเรจณํ อุตฺถวิเรจณํ อโธวิเรจณํ สีสวิเรจณํ

กณณเตลลํ เนตตตปปนํ นตถุกมมํ อยุชนํ ปจจญชนํ สาลาเกยิ

สสลกคตติยํ ทารกตติกิจฉา มุลเสสชชานํ [ทานํ] อนุปปทานํ

โอสธินํ ปฏิมอกโข

อิตี วา อิตี เอรูปาย ตีรจฉานวิชชชย มิจฉาชีวา ปฏิวีโรโต โหติ.

อิทมปิสส [ภิกขุโน] โหติ สีสสมิ.

บทแปลจากฉบับแปลคำต่อคำ ข้อ [211]

[211] “ยถา – ฉั้นใด/ วา ปเนเก – ก็ หรือว่า บางพวก/ โภณโต – ผู้เจริญ/ สมณพราหมณา – สมณะและ
พราหมณ์ทั้งหลาย/ สทฐาเทยยานิ – ที่บุคคลพึงให้ด้วยศรัทธา/ โภชนานิ – ซึ่งโภชนาหารทั้งหลาย/ ญญชิต
วา – ฉั้นแล้ว/ เต – เหล่านั้น/ [สมณพราหมณา – สมณะและพราหมณ์ทั้งหลาย]/ เอรูปาย – ที่มีลักษณะ
เห็นปานนี้/ ตีรจฉานวิชชชย – ด้วยเตรจฉานวิชา/ มิจฉาชีเวน – ด้วยมิจฉาชีพ/ ชีวิตํ – ซึ่งชีวิต/ กปเปเนติ –
ย่อมเลี้ยง/

เสยยถิทํ – นี้ เป็นอย่างไร/ [ปพฺพ – ข้อ] ได้แก่/ สนติกมมํ – การทำพิธีบนบาน/ ปณิธิกมมํ – การ
ทำพิธีแก้บน/ ญุตกมมํ – การร่ายมนตร์ขับผี/ ญูริกมมํ – การตั้งศาลพระภูมิ/ วสสกมมํ – การทำกะเทยให้เป็น
ชาย/ โวสสกมมํ – การทำชายให้เป็นกะเทย/ วตถุกมมํ – การทำพิธีปลุกเรื้อน/ วตถุปริกมมํ – พิธีบวงสรวง
พื้นที่/ อัจฉนํ – การพน่น้ำมันนตร์/ นหาปนํ – การรดน้ำมันนตร์/ ชุหนํ – การทำพิธีบูชาไฟ/ วมณํ – การปรุง
ยาสำรอก/ วิเรจณํ – การทำยาถ่าย/ อุตฺถวิเรจณํ – การทำยาแก้โรคลมตีสขึ้นเบื้องบน/ อโธวิเรจณํ – การทำยา
แก้โรคลมตีสลงเบื้องต่ำ/ สีสวิเรจณํ – การทำยาแก้ปวดศีรษะ/ กณณเตลลํ – การทำน้ำมันนหยอดหู/ เนตตตปปนํ
– การทำน้ำมันนหยอดตา/ นตถุกมมํ – การทำยานัตถุ/ อยุชนํ – การทำยาหยอดตา/ ปจจญชนํ – การทำยา
ป้ายตา/ สาลาเกยิ – การเป็นหมอตา/ สสลกคตติยํ – การเป็นหมอผ่าตัด/ ทารกตติกิจฉา – การเป็นหมอรักษา
เด็ก (กุมารเวช)/ มุลเสสชชานํ – ซึ่งสมุนไพรรและยาทั้งหลาย/ [ทานํ – การให้]/ อนุปปทานํ – ที่มีเชื้อโรคหา
มิได้/ โอสธินํ – ซึ่งยาทั้งหลาย/ ปฏิมอกโข – การล้างออก/

อิตี วา – หรือว่า ด้วยประการฉะนี้/ อิตี – ดังนี้/ เอรูปาย – ที่มีลักษณะเห็นปานนี้/ ตีรจฉานวิชชชย
– ด้วยเตรจฉานวิชา/ มิจฉาชีวา – จากการเลี้ยงชีพผิดทาง/ ปฏิวีโรโต – เป็นผู้เว้นขาดแล้ว/ โหติ. – ย่อมเป็น/

อิทมปิสส [ภิกขุโน] – แม้ [ของภิกษุ] รูปนั้น/ โหติ – ย่อมเป็น/ สีสสมิ. – ในศีล/

2. บทแปลโดยความฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ข้อ [211]

ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่นที่ สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวก ฉันทโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ คือทำพิธีบนบาน พิธีแก้บน ร่ายมนต์ขับผี ตั้งศาลพระภูมิ ทำกะเทยให้เป็นชาย ทำชายให้เป็นกะเทย ทำพิธีปลุกเรื้อน พิธีบวงสรวงพื้นที่ พ่นน้ำมันตร์ รดน้ำมันตร์ พิธีบูชาไฟ ปรงยาสำรอก ยาถ่าย ยาแก้โรคลมตีขึ้น เบื้องบน ยาแก้โรคลมตีลงเบื้องต่ำ ยาแก้ปวดศีรษะ น้ำมันหยอดหู น้ำมันหยอดตา ยานัตถุ ยาหยอดตา ยาป้ายตาเป็นหมอตา หมอผ่าตัด หมอรักษาเด็ก(กุมารเวช) การให้สมุนไพรร และ ยากาโรไสยาแล้ว ล้างออกเมื่อโรคหาย

บทสรุป

ต่อประเด็นข้อสงสัยที่อาจจะเป็นคำถามของผู้ศึกษา ที่มณิกาย สีสันธรรค ใน 2 พระสูตรนี้ ว่าอะไร ทำให้พระผู้มีพระภาคได้รับการยกย่องจากคนทั้งหลาย จากการศึกษาศิลปทั้ง 3 ชั้น ที่ปรากฏในพระสูตรทั้ง 2 คือ พรหมชาลสูตรและสามัญญผลสูตร จะเห็นได้ว่าศิลปชั้นจุฬศิลปมีปรากฏอยู่ 26 ข้อ เป็นข้อที่ทรงปฏิบัติด้วย พระองค์เองในฐานะบรรพชิต คือผู้บวชที่สละแล้วทางโลก ทรงเว้นจากข้อปฏิบัติของคนทั่วไป ซึ่งเมื่อจะเว้น ขาดจากการปฏิบัติทั้ง 26 ข้อ ก็เป็นเรื่องที่ยาก แต่พระผู้มีพระภาคทรงปฏิบัติได้

ในส่วนที่เป็นมัชฌิมศิลป คือศิลปชั้นกลาง 10 ประการ พระผู้มีพระภาคได้รับคำยกย่องจากคนทั่วไป ก็เพราะทรงเว้นขาดจากการปฏิบัติที่สมณพราหมณ์ทั้งหลายยังคงปฏิบัติอยู่ จึงนับได้ว่าทรงเว้นขาดจากการปฏิบัติที่นักบวชทั้งหลายไม่สามารถเว้นขาดได้ จึงทรงเป็นผู้ที่มีการปฏิบัติที่สูงกว่านักบวชเหล่านั้น

สำหรับมหาศิลปที่มีจำนวน 7 ข้อ ที่ปรากฏอยู่ในพรหมชาลสูตรและสามัญญผลสูตร เป็นคำกล่าวที่ พระพุทธองค์ทรงเว้นขาด และทรงอธิบายว่าการเว้นขาดจากการปฏิบัติ ที่เป็นมิฉณาอาชีวะ คือการหาเลี้ยงชีพ ในทางที่ผิด ที่ทรงยกกว่าเป็นเดรัจฉานวิชานานาประการ ดังได้กล่าวมาแล้วเบื้องต้นในสามัญญผลสูตร เมื่อพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงศิลปทั้ง 3 ชั้น ทั้ง 43 ข้อ แก่พระเจ้าอชาตศัตรูแล้ว ได้ทรงสรุปถึงคุณประโยชน์ ที่ผู้ปฏิบัติจะได้รับ คือความสุข ปราศจากภัยอันตราย ดังที่ทรงมีพุทธพจน์ แก่พระเจ้าอชาตศัตรูในพระสูตร ข้อ 212 ที่อาจศึกษาได้จากพระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำได้

บทที่ 7

ศึกกับปัญญา คืออะไร

บทนำ

ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค โสณทัตตสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรว่าด้วยพราหมณ์ชื่อโสณทัตตะ ซึ่งได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคและได้สนทนากับพระองค์เรื่อง “ข้อบัญญัติว่าเป็นพราหมณ์”

พราหมณ์โสณทัตตะในสมัยนั้นปกครองกรุงจัมปา เมืองหนึ่งที่เป็นอาณาเขตของพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปในแคว้นอังคะ พร้อมด้วยหมู่ภิกษุสงฆ์ เมื่อเสด็จถึงกรุงจัมปาได้ประทับอยู่ใกล้สระโบกขรณีคัคครา ดังปรากฏในข้อความที่พระอานนท์เป็นผู้เล่าเรื่องของพระสูตรนี้ว่า

(พระไตรปิฎกฉบับแปล)

[300] เอวเม - อย่างนี้ อันข้าพเจ้า/ สุต - ได้สดับมาแล้ว/

เอก สมัย - ในสมัยหนึ่ง/ ภควา - พระผู้มีพระภาคเจ้า/ องเคสุ - ในแคว้นอันเป็นที่อยู่ของชาวอังคะทั้งหลาย/ จาริก - สู่ที่จาริก/ จรมาโน - เสด็จเที่ยวไปอยู่/ มหตา - หมู่ใหญ่/ ภิกขุสงเขน - ด้วยหมู่แห่งภิกษุ/ สหี - กับ/ ปญจมตเตหิ - มีประมาณ (อันคุณด้วย) ๕ รูป/ ภิกขุสเทหิ - ด้วยร้อยแห่งภิกษุทั้งหลาย/ เยน - ไต่/ [ทิสภาเคน - ทางทิศ]/ จมปา - กรุงจัมปา/ ตทวสริ. [ทิสภาค] - ได้เสด็จไปแล้ว [สู่ทิศ] นั้น/

ตตร - นั้น/ สุต - ได้ยินว่า/ ภควา - พระผู้มีพระภาคเจ้า/ จมปาย - ในกรุงจัมปา/ วิหริ - ย่อมประทับอยู่/ คคฺคราย - ชื่อว่าคัคครา/ โปกฺขรณียา - แห่งสระโบกขรณี/ ตีเร. - ใกล้ฝั่ง/

เตน โข ปน สมเณ - ก็ โดยสมัย นั้นแล/ โสณทณฺโท - ชื่อว่าโสณทัตตะ/ พราหมโณ - พราหมณ์/ จมป - ซึ่งกรุงจัมปา/ อชฺฌมาวสตี - ย่อมปกครอง/ สตตุสสุทฺธิ - มีประชากรและสัตว์เลื้อยมากมาย/ สติณญฺญโฐทก - มีน้ำและหญ้าอุดมสมบูรณ์/ สรณญ - เป็นไปกับด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร/ ราชโกคค - เป็นส่วนราชสมบัติ/ รณญา - อันพระราชา/ มาคเรน - ผู้เป็นใหญ่ในแคว้นมคธ/ เสนิเณ - ผู้เป็นจอมทัพ/ พิมพิสารเณ - พระนามว่าพิมพิสาร/ ทินฺน - พระราชทานแล้ว/ ราชทาย - ให้เป็นบำเหน็จ/ พุรหมเทยฺย - ให้เป็นพรหมไทย/

ในครั้งนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จประทับอยู่สระโบกขรณีคัศครา พราหมณ์โสณทัณฑะและผู้คนได้เข้าเฝ้า และพราหมณ์ได้สนทนากับพระผู้มีพระภาคถึงสิ่งที่พราหมณ์รู้ คือ คุณสมบัติของผู้เป็นพราหมณ์ โสณทัณฑะได้กราบทูลถึงคุณสมบัติของความเป็นพราหมณ์ว่ามี 5 ประการ ดังปรากฏในข้อ 311 ของพระสูตรว่า ที่พราหมณ์โสณทัณฑะกราบทูล ได้แก่ เป็นผู้มีชาติกำเนิดดี เป็นผู้คงแก่เรียน เป็นผู้มีรูปร่าง เป็นผู้มีศีล เป็นบัณฑิต ซึ่งทั้ง 5 คุณสมบัติ ที่สำคัญน้อยสุด คือ เป็นผู้มีรูปร่าง อีก 4 คุณสมบัติ พราหมณ์ได้กราบทูล ดังนี้

(พระไตรปิฎกฉบับแปล)

[311] **อด โข** – ลำดับนั้นแล/ **โสณทัณฑะ** – ชื่อว่าโสณทัณฑะ/ **พราหมโณ** – พราหมณ์/ **อพกุนาเมตวา** – ยึดขึ้นแล้ว/ **กาย** – ซึ่งกาย/ **อนวิโลเกตวา** – เหลียวดูแล้ว/ **ปริส** – ซึ่งบริษัท/ **ภควนต** – กับพระผู้มีพระภาคเจ้า/ **เอตทโวจ [วจน]** – ได้กราบทูลแล้ว [ซึ่งคำ] นั้น/

“ปญจทิ – ๕ อย่าง/ **โภ** – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ **โคตม** – ชื่อว่าโคตม/ **องเคทิ** – ด้วยคุณสมบัติทั้งหลาย/ **สมนาคต** – ผู้มาตามพร้อมแล้ว/ **[ปุคค]** – ซึ่งบุคคล/ **พราหมณา** – พราหมณ์ทั้งหลาย/ **พราหมณ** – ว่า เป็นพราหมณ์/ **ปญญเปนติ** – ย่อมบัญญัติ/ **[‘อห** – ข้าพเจ้า/ **พราหมโณสมิ’ติ จ** – เป็นพราหมณ์ ย่อมเป็น’ ดังนี้ ด้วย/ **วทมาโน** – เมื่อกล่าว/ **สมมา** – โดยชอบ/ **วเทย** – ฟังกล่าว/ **น** – หามิได้/ **จ ปน** – ก็แล/ **มุตวา** – ซึ่งความเป็นผู้พูดเท็จ/ **อาปชเชย** – ฟังถึง/

กตเมหิ – อะไรบ้าง/ **ปญจทิ?** – ๕ อย่าง?/

อิธ – นี่/ **[โลก** – ในโลก/ **โภ** – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ **โคตม** – ชื่อว่าโคตม/ **พราหมโณ** – พราหมณ์/ **อุกโต** – ทั้ง ๒ ฝ่าย/ **สุขาโต** – เป็นผู้มีความดีใจ/ **โหติ** – ย่อมเป็น/ **มาติโต จ** – แต่ฝ่ายมารดา ด้วย/ **ปิติโต จ** – แต่ฝ่ายบิดา ด้วย/ **สสุทคคณิโก** – เป็นผู้ถือปฏิสนธิบริสุทธิ์แล้ว/ **ยาว** – เพียงไร/ **สตตมา** – ที่ ๗/ **ปิตามหุค** – แต่คู่แห่งบรรพบุรุษ/ **[เกณจิ]** **อกขิตโต** – เป็นผู้ [อันใคร ๆ] คัดค้านไม่ได้แล้ว/ **[เกณจิ]** **อนุปกฏฐ** – เป็นผู้ [อันใคร ๆ] ดำเนินไม่ได้แล้ว/ **ชาติวาเทน** – เพราะอ้างถึงชาติตระกูล/

อชฌายโก – เป็นผู้คงแก่เรียน/ **โหติ** – ย่อมเป็น/ **มนตรโร** – เป็นผู้ทรงจำมนตร์/ **ติณณ** – ๓ ประเภท/ **เวทาน** – แห่งเวททั้งหลาย/ **ปารค** – เป็นผู้ถึงซึ่งฝั่ง/ **สนิฆณทุญญาน** – ที่เป็นไปกับด้วยนิฆณทุศาสตร์และญาณศาสตร์/ **สากขรปปณาน** – ที่เป็นไปกับด้วยประเภทแห่งอักษรศาสตร์/ **อิติทาสปจมาน** – ที่มีคัมภีร์ประวัติศาสตร์เป็นที่ ๕/ **ปทโก** – เป็นผู้รู้ตัวบท/ **เวยยากรโณ** – เป็นผู้รู้ไวยากรณ์/ **โลกายตมาปฐิสลลขณ** – ในโลกายตมาศาสตร์และการทำนายซึ่งลักษณะแห่งมหาบุรุษทั้งหลาย/ **อนวโย** – เป็นผู้รู้ชำนาญ/

อิริโป – เป็นผู้มีความงาม/ **ทสสนิโย** – เป็นผู้อันบุคคลพึงมองดู/ **ปาสาทิโก** – เป็นผู้นำมาซึ่งความเลื่อมใส/ **ปรมา** – อย่างยิ่ง/ **วณณโปกขรต** – ด้วยความเป็นผู้มีผิวพรรณผุดผ่อง/ **สมนาคโต** – เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว/ **พราหมณ** – เป็นผู้มีความผุดผ่องยิ่งนักดุจพราหมณ์/ **พราหมจจสิ** – เป็นผู้มีความผุดผ่อง/ **อุททวาทาโส** – เป็นผู้หาโอกาสยากนัก/ **ทสสนาย** – เพื่อการพบเห็น/

สีลวา – เป็นผู้มีความดี/ **โหติ** – ย่อมเป็น/ **วทุสสิ** – เป็นผู้มีความดีที่เจริญ/ **วทุสสิเลน** – ด้วยศีลที่เจริญ/ **สมนาคโต** – เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว/ **ปณติโต จ** – เป็นบัณฑิต ด้วย/ **โหติ** – ย่อมเป็น/ **เมธาวิ** – เป็นผู้มีความปัญญ/ **ปฐโม วา** – ลำดับที่ ๑ หรือ/ **ทุติโย วา** – หรือว่า ลำดับที่ ๒/ **สุข** – ซึ่งการบูชา/ **ปุคคณนทาน** – ผู้รับอยู่/ **[พราหมณาน** – บรรดาพราหมณ์ทั้งหลาย/

อิเมหิ โข – เหล่านี้แล/ **โภ** – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ **โคตม** – ชื่อว่าโคตม/ **ปญจทิ** – ๕ อย่าง/ **องเคทิ** – ด้วยคุณสมบัติทั้งหลาย/ **สมนาคต** – ผู้มาตามพร้อมแล้ว/ **[ปุคค]** – ซึ่งบุคคล/ **พราหมณา** – พราหมณ์ทั้งหลาย/ **พราหมณ** – ว่าเป็นพราหมณ์/ **ปญญเปนติ** – ย่อมบัญญัติ/ **[‘อห** – ข้าพเจ้า/ **พราหมโณสมิ’ติ**

จ - เป็นพราหมณ์ ย่อมเป็น'ดังนี้ ด้วย/ วทมาโน - เมื่อกล่าว/ สมมา - โดยชอบ/ วเทย - ฟังกล่าว/ น - หามิได้/ จ ปน - ก็แล/ มุสาวาท - ซึ่งความเป็นผู้พูดเท็จ/ อาปชเชยยา"ติ - ฟังถึง"ดังนี้/

“อิมส - เหล่านี้/ ปน - ก็/ พราหมณ - คู่ก่อนพราหมณ์/ ปณจณ - ๕ อย่าง/ องคาน - บรรดาคุณสมบัติทั้งหลาย/ สกกา - อาจ/ เอก - ๑ อย่าง/ องค์ - ซึ่งคุณสมบัติ/ ฐปยิตวา - เว้นเสีย/ จตฺตฺหเคติ - ๔ อย่าง ด้วยคุณสมบัติทั้งหลาย/ สมณนาค - ผู้มาตามพร้อมแล้ว/ [บุคคล - ซึ่งบุคคล]/ พราหมณา - พราหมณ์ทั้งหลาย/ พราหมณ - ว่าเป็นพราหมณ์/ ปณฺญเปตฺติ; - เพื่อการบัญญัติ/ ‘[อห - ข้าพเจ้า]/ พราหมโณสมิ'ติ จ - เป็นพราหมณ์ ย่อมเป็น'ดังนี้ ด้วย/ วทมาโน - เมื่อกล่าว/ สมมา - โดยชอบ/ วเทย - ฟังกล่าว/ น - หามิได้/ จ ปน - ก็แล/ มุสาวาท - ซึ่งความเป็นผู้พูดเท็จ/ อาปชเชยยา"ติ? - ฟังถึง"ดังนี้?/

“สกกา - อาจ/ โภ - ผู้เจริญ/ โคตม. - ข้าแต่พระโคตม/ อิมสสฺหิ - แท้จริง เหล่านี้/ โภ - ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ โคตม - ชื่อว่าโคตม/ ปณจณ - ๕ อย่าง/ องคาน - บรรดาคุณสมบัติทั้งหลาย/ วณณ - ซึ่งผิวพรรณ/ ฐปยาม. - จะยกเว้น/ กิณฺหิ - ซึ่งอะไรแล/ วณโณ - ผิวพรรณ/ กริสฺสตี? - จักกระทำ?/

1. บาลี : ยโต โข [การณโต] โภ โคตม พราหมโณ อุทโต สุชาโต

มาติโต จ ปิตโต จ สัสฺสทคฺคณิกโก ยาว สตตฺมา ปิตามหฺยุคา
[เกณจิ] อกฺขิตโต [เกณจิ] อนุปกฺกฏฺฐุ ชาติวาเทน
อชฺฌายโก มนฺตรโร ตินฺณ เวทานํ ปารคฺคู สนิชฺฌนุเกฏฺฐานํ
สากฺขรปฺปเกทานํ อิตฺทาสปฺปจมานํ ปทโก เวยฺยากรโณ
โลกายตมหาปฺริสฺสกลฺลขณฺสฺส อนวโย;
สีลวา จ โหติ วุทฺธสีลํ วุทฺธสีเลน สมณนาคโต ปณฺทิตโต จ
โหติ เมธาวิ ปฐฺโม วา ทฺติโย วา สุขํ ปคฺคณฺหนฺตานํ
พราหมณานํ
อิมหิ โข โภ โคตม จตฺตฺหเคติ สมณนาคํ พราหมณา
พราหมณํ ปณฺญเปตฺติ; [อห] พราหมโณสมิ'จ วทมาโน สมมา
วเทยฺย น จ ปน มุสาวาท อาปชเชยยา'ติ

บทแปลจากพระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำ ข้อ [311]

ยโต โข - ไตแล/ [การณโต - เพราะเหตุ]/ โภ - ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ โคตม - ชื่อว่าโคตม/ พราหมโณ - พราหมณ์/ อุทโต - ทั้ง ๒ ฝ่าย/ สุชาโต - เป็นผู้มีชาติกำเนิดดี/ มาติโต จ - แต่ฝ่ายมารดา ด้วย/ ปิตโต จ - แต่ฝ่ายบิดา ด้วย/ สัสฺสทคฺคณิกโก - เป็นผู้ถือปฏิสนธิบริสุทธ์ดีแล้ว/ ยาว - เพียงไร/ สตตฺมา - ที่ ๗/ ปิตามหฺยุคา - แต่คู่แห่งบรรพบุรุษ/ [เกณจิ] อกฺขิตโต - เป็นผู้ [อันใคร ๆ] คัดค้านไม่ได้แล้ว/ [เกณจิ] อนุปกฺกฏฺฐุ - เป็นผู้ [อันใคร ๆ] ดำเนินไม่ได้แล้ว/ ชาติวาเทน; - เพราะอ้างถึงชาติตระกูล/

อชฺฌายโก - เป็นผู้คงแก่เรียน/ มนฺตรโร - เป็นผู้ทรงจำมนตร์/ ตินฺณ - ๓ ประเภท/ เวทานํ - แห่งเวททั้งหลาย/ ปารคฺคู - เป็นผู้ถึงซึ่งฝั่ง/ สนิชฺฌนุเกฏฺฐานํ - ที่เป็นไปกับด้วยนิชฌนุศาสตร์และเกฏฐศาสตร์/ สากฺขรปฺปเกทานํ - ที่เป็นไปกับด้วยประเภทแห่งอักษรศาสตร์/ อิตฺทาสปฺปจมานํ - ที่มีคัมภีร์ประวัติศาสตร์เป็นที่ ๕/ ปทโก - เป็นผู้รู้ตัวบท/ เวยฺยากรโณ - เป็นผู้รู้ไวยากรณ์/ โลกายตมหาปฺริสฺสกลฺลขณฺสฺส - ในโลกายตศาสตร์และการทำนายซึ่งลักษณะแห่งมหาบุรุษทั้งหลาย/ อนวโย; - เป็นผู้รู้ชำนาญ/

สีลวา จ – เป็นผู้มีศีล ด้วย/ โหติ – ย่อมเป็น/ วุทธสีลี – เป็นผู้มีศีลที่เจริญ/ วุทธสีเลน – ด้วยศีลที่เจริญ/
สมนนาโคต; – เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว/ ปณฺธิโต จ – เป็นบัณฑิต ด้วย/ โหติ – ย่อมเป็น/ เมธาวิ – เป็นผู้มี
ปัญญา/ ปฐโม วา – ลำดับที่ ๑ หรือ/ ทุติโย วา – หรือว่า ลำดับที่ ๒/ สุขิ – ซึ่งการบูชา/ ปคฺคณฺหนตฺตานํ. –
ผู้รับอยู่/ [พราหมณานํ – บรรดาพราหมณ์ทั้งหลาย]/

2. บทแปลโดยความ

ท่านพระโคตม บุคคลชื่อว่าพราหมณ์ เพราะเป็นผู้มีชาติกำเนิดดีทั้งฝ่ายบิดาและฝ่ายมารดา
ถือปฏิสนธิบริสุทธิดีตลอดเจ็ดชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านตำหนิได้

เป็นผู้คงแก่เรียน ท่องจำนตร รุ่งบไตรเพท พร้อมทั้งนิฆนฺตศาสตร์ ฅฏฺฐศาสตร์ อักษรศาสตร์ และ
ประวัติศาสตร์ เข้าใจด้วยบทและไวยากรณ์ ชำนาญโลกายตศาสตร์ และลักษณะมหาบุรุษ

เป็นผู้มีศีล มีศีลที่เจริญ ประกอบด้วยศีลที่เจริญ

เป็นบัณฑิตมีปัญญาลำดับที่ 1 หรือที่ 2 ในบรรดาพราหมณ์ผู้รับการบูชา

เมื่อพระพุทธรองค์ทรงตรัสถามว่า คุณสมบัติทั้ง 5 ของความเป็นพราหมณ์ ถ้าจะตัดออกแล้วยังคง
ความเป็นพราหมณ์คือข้อใด โสณทัณฑะทูลตอบว่า 3 ข้อแรกตัดออกได้ ยังคงความเป็นพราหมณ์ แต่ข้อ 4 คือ
การเป็นผู้มีศีล และข้อ 5 คือ การเป็นบัณฑิตมีปัญญา เป็นคุณสมบัติที่ขาดไม่ได้สำหรับความเป็นพราหมณ์
พระผู้มีพระภาคตรัสว่าถูกต้องที่กล่าวเช่นนั้น ดังปรากฏในคำอธิบายถึงความเป็นพราหมณ์ ที่ทรงรับรอง คำ
กล่าวของโสณทัณฑะ ข้อ 317 ว่า

1. บาลี ข้อ [317]

ยตถ [ฐาเน] สีลํ [อตฺถิ] ตตถ [ฐาเน] ปญฺญา อตฺถิ

ยตถ [ฐาเน] ปญฺญา [อตฺถิ] ตตถ [ฐาเน] สีลํ [อตฺถิ]

สีลวโต [ปุคฺคสฺส] ปญฺญา [อตฺถิ] ปญฺญวโต [ปุคฺคสฺส]

สีลํ [อตฺถิ]

สีลปญฺญาณญจ ปน [ปณฺธิเตหิ] โลกสฺมี อคฺคมกฺขายตี”ติ.

เสยฺยถาปี พฺราหฺมณ หตฺเถน วา หตฺถิ โธเวยฺย ปาเทน วา ปาหิ โธเวยฺย;

บทแปลจากพระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำ ข้อ [317]

ยตถ – ใน/ [ฐาเน – ในที่]/ สีล – ศีล/ [อตฺถิ – มีอยู่]/ ตตถ – นั้น/ [ฐาเน – ในที่]/ ปญฺญา – ปัญญา/
[อตฺถิ – มีอยู่]/

ยตถ – ใน/ [ฐาเน – ในที่]/ ปญฺญา – ปัญญา/ [อตฺถิ – มีอยู่]/ ตตถ – นั้น/ [ฐาเน – ในที่]/ สีล. –
ศีล/ [อตฺถิ – มีอยู่]/

สีลวโต – ผู้มีศีล/ [ปุคฺคสฺส – แก่บุคคล]/ ปญฺญา – ปัญญา/ [อตฺถิ – มีอยู่]/ ปญฺญวโต – ผู้มีปัญญา/
[ปุคฺคสฺส – แก่บุคคล]/ สีล. – ศีล/ [อตฺถิ – มีอยู่]/

สีลปญฺญาณญจ ปน – ก็แล ศีลและปัญญา/ [ปณฺธิเตหิ – อันบัณฑิตทั้งหลาย]/ โลกสฺมี – ในโลก/
อคฺคมกฺขายตี. – ย่อมกล่าวเรียก ว่าเป็นผู้ยอดเยี่ยม/

เสยฺยถาปี – แม้ฉันใด/ พฺราหฺมณ – ดูก่อนพราหมณ์/ หตฺเถน วา – ด้วยมือ หรือ/ หตฺถิ – ซึ่งมี/
โธเวยฺย – พึงล้าง/ ปาเทน วา – หรือว่า ด้วยเท้า/ ปาหิ – ซึ่งเท้า/ โธเวยฺย; – พึงล้าง/

2. บทแปลโดยความจากพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 ข้อ [317]

(พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อย่างนั้นแล พรหมณ์ อย่างนั้นแล พรหมณ์)

ปัญญาต้องมีศีลช่วยชำระให้บริสุทธิ์ ศีลดีต้องมีปัญญาช่วยชำระให้บริสุทธิ์

ปัญญาย่อมมีในที่ที่มีศีล ศีลย่อมมีในที่ที่มีปัญญา ปัญญาย่อมมีแก่ผู้มีศีล

ศีลย่อมมีแก่ผู้มีปัญญา นักปราชญ์ยกย่องศีลและปัญญาว่าเป็นสิ่งล้ำเลิศในโลก

เปรียบเหมือนบุคคลใช้มือล้างมือ หรือใช้เท้าล้างเท้า

บทสรุป

พระผู้มีพระภาค นอกจากจะรับรองคำกล่าวถึงคุณสมบัติของความเป็นพรหมณ์ของโสดาบันแล้ว ยังทรงอธิบายแก่พรหมณ์ที่ทำให้โสดาบันเข้าใจแจ่มแจ้ง โดยทรงขยายความของศีลและปัญญาเป็นอย่างไร อีกด้วย¹²

¹² ศึกษาคำอธิบายของศีลและปัญญาเพิ่มเติมได้จากสามัญญผลสูตร ข้อ 190 – 248

บทที่ 8

ความรู้เรื่องลัทธิ 62 และ 6 เจ้าสำนักในสมัยพุทธกาล

บทนำ

ในพระสูตรที่ว่าด้วยพรหมชาลสูตร และสามัญญผลสูตร มีเนื้อหาที่ทำให้ผู้ศึกษาได้ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับปรัชญาอินเดียในสมัยพุทธกาลว่า มีแนวคิดความเห็นของผู้คนในสมัยนั้น ว่ามีอยู่ 62 แนวคิด หรือความเชื่อในพรหมชาลสูตร มีเนื้อหาเกี่ยวกับทฤษฎี (ทฤษฎีทางอภิปรัชญา) ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลาย ต่อจากที่ได้ทรงแสดงถึงศีล 3 ชั้น เนื่องจากเนื้อความในพรหมชาลสูตรเกี่ยวข้องกับคำอธิบายถึงศีลและทฤษฎีธรรมทั้งหลายที่ทรงแสดงจึงให้ความหมายของพรหมชาลสูตรเป็น 4 อย่าง ดังปรากฏในข้อ 148 ของพรหมชาลสูตรว่า

1. บาลี ข้อ [148]

“ตสฺมาติห สาสเน ตวํ อานนท อิมํ รมฺมปริยายํ

“อตุลชาล”นฺติปิ นํ [รมฺมปริยายํ] ธาเรหิ

“รมฺมชาล”นฺติปิ นํ [รมฺมปริยายํ] ธาเรหิ

“พรหมชาล”นฺติปิ นํ [รมฺมปริยายํ] ธาเรหิ

“ทฤษฎีชาล”นฺติปิ นํ [รมฺมปริยายํ] ธาเรหิ

“อนุตฺตโร สงคามวิชัย”ติปิ นํ [รมฺมปริยายํ] ธาเรหิ”ติ.

“อิทมวโจ ภควา.

บทแปลจากฉบับแปลคำต่อคำ ข้อ [148]

“ตสฺมาติห – เพราะเหตุนี้/ [สาสเน – ในศาสนา]/ ตวํ – เธอ/ อานนท – ตูก่อนอานนท/ อิมํ – นี่/ รมฺมปริยายํ – ซึ่งธรรมบรรยาย/ “อตุลชาล”นฺติปิ – ว่า ข่ายแห่งประโยชน์ (อรรถชาลละ)”ดั่งนี้ก็ได้/ นํ – นั้น/ [รมฺมปริยายํ – ซึ่งธรรมบรรยาย]/ ธาเรหิ – จงจดจำไว้/

“รมฺมชาล”นฺติปิ – ว่า “ข่ายแห่งธรรม (ธรรมชาลละ)”ดั่งนี้ก็ได้/ นํ – นั้น/ [รมฺมปริยายํ – ซึ่งธรรมบรรยาย]/ ธาเรหิ – จงจดจำไว้/

“พรหมชาล”นฺติปิ – ว่า “ข่ายแห่งสัพพัญญุตญาณอันประเสริฐ (พรหมชาลละ)”ดั่งนี้ก็ได้/ นํ – นั้น/ [รมฺมปริยายํ – ซึ่งธรรมบรรยาย]/ ธาเรหิ – จงจดจำไว้/

“ทฤษฎีชาล”นฺติปิ – ว่า “ข่ายแห่งทฤษฎี (ทฤษฎีชาลละ)”ดั่งนี้ก็ได้/ นํ – นั้น/ [รมฺมปริยายํ – ซึ่งธรรมบรรยาย]/ ธาเรหิ – จงจดจำไว้/

“อนุตฺตโร – อันยอดเยี่ยม/ สงคามวิชัย”ติปิ – ดำราพิชัยสงคราม (สังคามวิชัย)”ดั่งนี้ก็ได้/ นํ – นั้น/ [รมฺมปริยายํ – ซึ่งธรรมบรรยาย]/ ธาเรหิ”ติ. – จงจดจำไว้”ดั่งนี้/

อิทมวโจ [เวยยากรณ์] – ได้ตรัสแล้ว [ซึ่งเวยยากรณ์ภาษิต] นัน/ ภควา. – พระผู้มีพระภาคเจ้า/

2. บทแปลโดยความจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 ข้อ 148

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

“อานนท์ เธอจงจำธรรมบรรยายนี้ว่า ข่ายแห่งประโยชน์ (อรรถชาละ) ก็ได้ ข่ายแห่งธรรม (ธรรมชาละ) ก็ได้ ข่ายแห่งสัพพัญญุตญาณอันประเสริฐ (พรหมชาละ) ก็ได้ ข่ายแห่งทิวาส (ทิวาสชาละ) ก็ได้ ตารายีชัยสงคราม (สังคามวิชัย) อันยอดเยี่ยมก็ได้”

ในจำนวน 62 ทิวาส ที่กล่าวในพรหมชาลสูตร มีเนื้อความที่เชื่อมโยงกับเจ้าทิวาส (หรือเจ้าลัทธิ) ที่สำคัญในสมัยพุทธกาล ที่ผู้คนนับถือว่าเป็นครูแห่งความรู้ในสมัยนั้น ซึ่งมีอยู่ 6 คนด้วยกัน เนื้อความดังกล่าวอยู่ในพระสูตรชื่อ สามัญญผลสูตร ซึ่งหมายถึง พระสูตรที่ว่าด้วยผลแห่งความเป็นสมณะ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสแก่พระเจ้าอชาตศัตรู หลังจากที่พระเจ้าอชาตศัตรูได้กราบทูลว่าได้เสด็จหาเจ้าลัทธิทั้ง 6 คือ ปุณณกัสสปะ มกขลิโคศล อจิตเทสกะมัลล ปุทฺธกัจจายณะ นิครนถนาฏบุตร และสัณฺฑิยะเวฬุบุตร เพื่อถามถึง สามัญญผลสูตร ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงให้พระเจ้าอชาตศัตรูเห็นว่าผลดีของการบวช พุทธศาสนาได้อย่างไร

ทิวาส 62 ประการ จากพรหมชาลสูตร

คำอธิบายที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายเกี่ยวกับทิวาส 62 ประการ ที่ทรงจำแนกไว้อย่างละเอียดในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 หน้า 20 อธิบายไว้ว่า “ในเรื่องทิวาส ทรงจำแนกไว้ถึง 62 ทิวาส ซึ่งครอบคลุมทิวาสหรือลัทธิทั้งหมด ที่แพร่หลายอยู่ในสมัยนั้น ไม่พบว่ามี การบันทึกเรื่องนี้ไว้ละเอียดแบบในที่ใด พระสูตรนี้จึงอาจถือว่าเป็นแหล่งความรู้ทางปรัชญา อินเดียโบราณที่สมบูรณ์ที่สุด ความละเอียดของทิวาส 62 ประการ ปรากฏในพรหมชาลสูตร ตั้งแต่ข้อ 29 ถึง 143 โดยทรงอธิบายไว้ว่าลัทธิหรือทิวาสทั้ง 62 แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ ลัทธิที่กล่าวถึงการหลุดพ้น (องค์ประกอบต่างๆ) ของส่วนอดีตที่เรียกว่า “ปุพพัตถกัปปิกวาทะ” มี 18 ลัทธิย่อย และการหลุดพ้น ส่วนอนาคต และปัจจุบันเรียกว่า “อปปรันตกัปปิกวาทะ” มี 44 ลัทธิย่อย ดังที่ทรงอธิบายถึงลัทธิ 2 กลุ่ม ปรากฏเป็นความตรัสในข้อ 29 ของพรหมชาลสูตร

จากนั้นทรงแสดงถึงรายละเอียดของสองกลุ่มของ 62 ลัทธิว่า

1. กลุ่ม 18 ลัทธิ จัดเป็นกลุ่มย่อยได้ 5 กลุ่มย่อย ดังนี้
 1. สัสสวาทะ (ลัทธิที่ถือว่าอิตตาและโลกเที่ยง) มี ๔ ลัทธิย่อย
 2. เอกัจจสัสสวาทะ (ลัทธิที่ถือว่าบางอย่างเที่ยง) มี ๔ ลัทธิย่อย
 3. อันตานุณติกวาทะ (ลัทธิที่ถือว่าโลกมีที่สิ้นสุด โลกไม่มีที่สิ้นสุด) มี ๔ ลัทธิย่อย
 4. อมราวิกเขปวาทะ (ลัทธิที่พูดหลบเลี่ยง ไม่แน่นอนตายตัว) มี ๔ ลัทธิย่อย
 5. อธิจจมุปปันนวาทะ (ลัทธิที่ถือว่าอิตตา และโลกเกิดขึ้นเอง ไม่มีเหตุปัจจัย) มี ๒ ลัทธิย่อย
2. กลุ่ม 44 ลัทธิ จัดเป็นกลุ่มย่อยได้ 5 กลุ่ม ดังนี้
 1. สัณฺญิวาทะ (ลัทธิที่ถือว่าหลังจากตายแล้ว อิตตามีสัญญา) มี 16 ลัทธิย่อย
 2. อสัณฺญิวาทะ (ลัทธิที่ถือว่าหลังจากตายแล้ว อิตตาไม่มีสัญญา) มี 8 ลัทธิย่อย

3. เนวสัญญานุสัญญาภาวะ (ลัทธิที่ถือว่าหลังจากตายแล้ว อัตตามีสัญญาก็มิใช่ ไม่มีสัญญาก็มิใช่) มี 8 ลัทธิย่อย
4. อุจเฉทวาทะ (ลัทธิที่ถือว่าหลังจากตายแล้ว อัตตาสอดสูญ) มี 7 ลัทธิย่อย
5. ทิฏฐธัมมนิพพานวาทะ (ลัทธิที่ถือว่านิพพานบางอย่างเป็นนิพพานในปัจจุบัน) มี 5 ลัทธิย่อย

ทั้งกลุ่ม 18 ลัทธิ และกลุ่ม 44 ลัทธิ ของ 62 ทิฏฐิขันธ์นั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงอธิบายแต่ละวาทะ (ลัทธิ) ที่ปรากฏในพระสูตร มีรูปแบบของการอธิบายที่เป็นระบบ กล่าวคือทรงกล่าวถึงการแบ่งประเภทของทิฏฐิ (ลัทธิ) และตามด้วยลักษณะของกลุ่มย่อย ของแต่ละประเภทตามด้วยลัทธิย่อย ซึ่งทรงเรียกว่ามูลเหตุ โดยลำดับแสดงให้เห็นถึงหลักในการอธิบายที่มีบทเริ่มต้น บทแสดงเนื้อหา และบทสรุปที่เป็นระบบและระเบียบที่ควรนำมาเป็นหลักในการนำเสนอความคิดหรือการเขียนอธิบายประเด็นใดประเด็นหนึ่ง

ในสามัญญผลสูตร อันเป็นพระสูตรที่กล่าวถึงพระเจ้าอชาตศัตรูทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า อาชีพต่างๆ ของคนทั้งหลาย ส่งผลให้สามารถดูแลตนเอง บิฑามารดา และญาติพี่น้อง มิตรสหาย ให้มีความสุข และส่งผลให้ไปสวรรค์ได้นั้น สำหรับในการออกบวช มีอะไรที่เป็นผลของความเป็นสมณะ ที่พระผู้มีพระภาคจะทรงอธิบายให้ฟัง เมื่อพระพุทธองค์ตรัสถามพระเจ้าอชาตศัตรูว่า เรื่องนี้ได้เคยสนทนากับใครบ้าง พระเจ้าอชาตศัตรูได้ทูลถึงการเสด็จไปหาครูเจ้าสำนักทั้งหลายที่มีชื่อเสียง และมีศิษย์มากมายของสมัยนั้น แต่ก็ไม่มีใครตอบ เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงตรัสถึงผลของความเป็นสมณะดีกว่าการปฏิบัติอาชีพต่างๆ เนื่องจากภิกษุหรือผู้ออกบวชเป็นสมณะ มีความพร้อมของการปฏิบัติศีลทั้ง 3 ชั้น ซึ่งจะทำให้ละนิวรณ์ เข้าถึงฌานต่างๆ ได้ ดังนั้นนอกจากธรรมที่ทรงแสดงเรื่องของศีลทั้ง 3 ชั้นแล้ว ในสามัญญผลสูตรยังมีเนื้อหาที่เป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับเจ้าสำนัก (schools) ต่างๆ ที่มีในสมัยพุทธกาลอีกด้วยว่า เจ้าสำนักต่างๆ มีความเชื่อที่เป็นลัทธิของตนเอง ที่สำคัญทรงตรัสถึง 6 เจ้าสำนักคือ

1. ปุณณะกัสสปะ เจ้าของลัทธิอิทธิยวาทะ คือ ลัทธิที่ถือว่าทำแล้วไม่เป็นอันทำ คือการทำทุกอย่างไม่มีผล
2. มักขลิ โคสาละ เจ้าของลัทธิอนัตติกวาทะ คือ ลัทธิที่ถือว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ทั้งความเศร้าหมองและความบริสุทธิ์
3. อชิตะ เกสกะมพล เจ้าของลัทธิอุจเฉทวาทะ คือ ลัทธิที่ถือว่าตายแล้ว อัตตาสอดสูญ
4. ปุรุละ กัจจายนะ เจ้าของลัทธิอนัตติกวาทะ คือ ลัทธิที่ถือว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ชีวิตคือสภาวะ 7 กอง
5. นิครนถ์ นาฏบุตร เจ้าของลัทธิอัตตกลิมถานุโยค คือ ลัทธิที่ถือว่ากรรมตนเองเป็นการเผากิเลส
6. สญชัย เวลัฏฐบุตร เจ้าของลัทธิอมราวิกเขปะวาทะ คือ ลัทธิที่หลบเลี่ยงไม่แน่นอน ซึ่งคำตอบของสญชัย เวลัฏฐบุตร ตอบคำถามของพระเจ้าอชาตศัตรู

บทสรุป

จากคำกราบทูลของพระเจ้าอชาตศัตรูต่อพระผู้มีพระภาค พระองค์จึงแสดงผลของการเป็นสมณะให้พระเจ้าอชาตศัตรูฟัง คือ การปฏิบัติศีล 43 ข้อ รวมทั้งคุณสมบัติอย่างอื่นอีก ได้แก่ อินทรีย์สังวร สติสัมปชัญญะ สันโดษ การละนิวรณ์ 5 การบรรลุฌาน 4 ระดับการปฏิบัติได้วิชา 8 ทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูศรัทธา ประกาศตนเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนา

บทที่ 9

คำอธิบายของพระผู้มีพระภาค

บทนำ

จากการศึกษาพระสูตรต้นตปิฎก ที่มณีกาย สีลขันธวรรค จะพบว่าในทุกพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคทรงอธิบายหรือทรงกล่าวธรรมะแก่บรรดาพระราชา คหบดี และพราหมณ์ ที่เดินทางมาเฝ้าเพื่อขอคำอธิบายและทูลถามข้อสงสัยต่างๆ บุคคลเหล่านั้นจะกลับไปด้วยความสุขและความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งเกี่ยวกับข้อสงสัยเหล่านั้น และทุกครั้งจะสรรเสริญยกย่องพระผู้มีพระภาค ปรากฏในพระสูตรต่างๆ ดังนี้

ครั้งที่ 1 ในสามัญญผลสูตร คำกล่าวสรรเสริญกล่าวโดยพระเจ้าอชาตศัตรูหลังจากได้รับฟังคำอธิบายถึงผลของการเป็นสมณะ

ครั้งที่ 2 ในอัมพวันสูตร คำกล่าวสรรเสริญธรรมกถาของพระผู้มีพระภาคกล่าวโดยพราหมณ์ไปกขรชาติ หลังจากได้สดับฟังพระผู้มีพระภาคอนุบุพพิกา และเมื่อทรงประกาศสังมุกังสิกเทศนา

ครั้งที่ 3 ในโสณฑนสูตร เมื่อพราหมณ์โสณฑนทะได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงคุณสมบัติของความ เป็นพราหมณ์ที่สำคัญที่สุด 2 ประการ คือ การเป็นผู้มีศีลและปัญญา ซึ่งพระผู้มีพระภาคได้ทรงเมตตาอธิบาย ขยายความถึงการเป็นผู้มีศีลและปัญญาในพุทธศาสนา จนพราหมณ์โสณฑนทะมีความเข้าใจแจ่มแจ้ง จนถึงกับทูลว่าคำกล่าวของพระผู้มีพระภาคมีความไพเราะชัดเจน ดังข้อความปรากฏในข้อ 319 ของพระสูตร

ครั้งที่ 4 ในกุกกัณฐสูตร ครั้งที่พราหมณ์กุกกัณฐะได้ทูลถามถึงผลของยัญ (Sacrifice, alms-giving) ที่ลงทุนน้อย การตระเตรียมน้อย ได้ผลมากกว่าที่เคยปฏิบัติกันมา เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงและอธิบาย ถึงยัญที่ลงทุนน้อย ตระเตรียมการน้อย แต่มีผลมากกว่า คือ ยัญสมบัติของรู้ซัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่ จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป” อันเป็นสมบัติของ ผู้ บวชในพุทธศาสนา เมื่อทรงอธิบายเสร็จ พราหมณ์กุกกัณฐะกราบทูลสรรเสริญความชัดเจนของคำอธิบาย ดังปรากฏในข้อ 354 ของพระสูตรนี้

ครั้งที่ 5 ในมหาสิสุต ซึ่ง เป็นครั้งที่เจ้าโอรุททลิจฉวิมหาลิ พร้อมด้วยเจ้าลิจฉวิผู้เป็นบริวารหมู่ใหญ่ เดินทางมาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเรื่องภิกษุประพฤติพรหมจรรย์เพื่อบรรลุมรรคให้ได้เห็นรูปทิพย์ และ ได้ยินเสียงทิพย์เป็นอย่างไร พระผู้มีพระภาคทรงอธิบายว่ามีธรรมอื่นที่ดีกว่า และดีกว่าที่ภิกษุมุ่งบรรลุ คือ อริ ยผล 4 อันได้แก่ การได้โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และอรหัตตะ ตามลำดับ เมื่อเจ้าโอรุททลิจฉวิทูลถามถึง ข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุดูธรรมเหล่านั้นคืออะไร ทรงตอบว่าเป็น มรรคมีองค์ 8 คำอธิบายของพระองค์ทำให้ เจ้าโอรุททลิจฉวิมีใจยินดี ชื่นชมในคำกล่าว (ภาษิต) ของพระผู้มีพระภาคเป็นอย่างยิ่ง

ครั้งที่ 6 ในมหาสิหนาทสูตร กล่าวถึงครั้งที่อเจลกัสสปะ (นักบวชเปลือย) ชื่อกัสสปะ เดินทางมาเฝ้า พระพุทธเจ้าครั้งที่ประทับอยู่ ณ กัณณกถล มฤคทายวัน เขตเมืองอุชฺฌยง ในครั้งนั้นอเจลกัสสปะทูลถาม เกี่ยวกับตบะที่กิดกันกิเลส ทรงอธิบายให้อเจลกัสสปะได้ทราบถึงการหลีกพ้นจากกิเลสที่พระองค์และภิกษุ ในพุทธศาสนาปฏิบัติคือ สีลสัมปทา จิตสัมปทา และปัญญาสัมปทา ดังปรากฏในข้อ 401 ของพระสูตรนี้ ทำให้กัสสปะเลื่อมใสและยกย่องคำกล่าวของพระผู้มีพระภาคดังปรากฏในข้อ 404 ของพระสูตร

ครั้งที่ 7 ในโปฏฐปาทสูตร ซึ่งกล่าวถึงโปฏฐปาทชนิกบวชต่างลัทธิ ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาค
ครั้งประทับอยู่ ณ พระเชตวันอาราม ของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี และโปฏฐปาทชนิกบวชอื่นๆ
พักอยู่ที่เอกราชกัฏฐ อุทยานของพระนางมัลลิกา (มเหสีของพระเจ้าปเสนทิโกศล) ในพระสูตรนี้ พระผู้มี
พระภาคทรงอธิบายให้โปฏฐปาทชนิกบวชต่างๆ ลัทธิอื่นๆ ฟังถึงอภิสังขยานิโรธ (การดับของสังขยา)
ที่พวกเหล่านั้นถกเถียงกันว่าเป็นอะไร ทรงอธิบายให้เข้าใจชัดเจน จนโปฏฐปาทชนิกบวชยกย่องและ
ปาวารนาตัว เป็นอุบาสก ในข้อ 441 ของพระสูตร และมีนิกบวชต่างลัทธิชื่อ จิตตะ หัตถิสาริบุตร ขอบวชใน
สำนักของพระผู้มีพระภาค ซึ่งต่อมาได้บรรลุเป็นพระอรหันตองค์หนึ่ง

ครั้งที่ 8 ในโลหิจจสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่โลหิจจพราหมณ์ผู้มีความคิดว่า เมื่อบรรลุกุศลธรรมแล้ว
ไม่ควรสอนผู้อื่น เพราะไม่มีผู้รับคำสอนใดจะช่วยผู้สอนได้ ได้ทรงอธิบายความเข้าใจผิดของโลหิจจพราหมณ์
ผู้ปกครองหมู่บ้านสาวัตถี แก้วโกศล ของพระเจ้าปเสนทิโกศล ขณะที่พระผู้มีพระภาคเสด็จจาริกไปพร้อม
หมู่ภิกษุสงฆ์ จนทำให้โลหิจจพราหมณ์เข้าใจ และทูลยกย่องในคำกล่าวของพระผู้มีพระภาค ดังปรากฏ
ในข้อ 517 และกราบทูลขอเป็นอุบาสกในพุทธศาสนา

ครั้งที่ 9 ในพระสูตรสุดท้ายของพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีสันธวรรค คือ เทวิชชสูตร
(พระสูตรว่าด้วยไตรเพท) เป็นพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคทรงอธิบายเชิงเปรียบเทียบให้กัฏฐมาณพกับ
ภารทวาชมาณพ ผู้ศึกษาไตรเพทอย่างดีมา ได้ทูลถามเรื่องทางถึงพรหม ทรงเปรียบเทียบว่าพรหมกับภิกษุ
ผู้ปฏิบัติกุศลธรรม บังคับจิตใจให้อยู่ในอำนาจได้เหมือนกัน ด้วยไม่ทรงคัดค้านความเชื่อของทั้งสองมาณพ
แต่ทรงอธิบายให้คิดถึงสำคัญของการปฏิบัติมากกว่า จนทั้งสองคนมีความเข้าใจ กราบทูลยกย่อง
พระธรรมกถา และประกาศตนเป็นอุบาสกในพุทธศาสนาทั้งสองคน ปรากฏในพระสูตรข้อ 559 ของพระสูตรนี้

บทสรุป

คำกราบทูลยกย่องและประกาศตนเป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนาทั้ง 9 ตอน ของบุคคลต่างๆ ในพระสูตร
ทั้งหลาย ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คำกราบทูลยกย่องคำอธิบายของพระผู้มีพระภาคที่ปรากฏในข้อต่างๆ ใน 9
ตอนของพระสูตร มีข้อความที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังนี้ว่า

คำกล่าวยกย่องพระผู้มีพระภาคที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีสันธวรรค ข้อ 559

1. บาลี ข้อ [559]

“อภิกกนฺตํ [ภาสิตํ] โภ โคตม

อภิกกนฺตํ [ภาสิตํ] โภ โคตม!

เสยฺยถาปิ โภ โคตม [ปุคฺคโล] ปุคฺคเลน นิกฺกมุชฺชิตํ วา วตฺถุ อุกฺกุขเชยฺย

[ปุคฺคเลน] ปฏฺิจฺจนํ วา วตฺถุ วิวเรยฺย มุหฺหสฺส วา [ปุคฺคลสฺส]

มคฺคํ อาจิกฺขเยยฺย อนฺธกาเร วา เตลปฺปชฺโชตํ ธาเรยฺย

จกขุมนโต ปุคฺคลา] รูปานิ ทกฺขณตี’ติ

เอวเมว โกตา โคตเมน อนนฺกปริยาเยน ธมฺโม ปกาลิโต

เอเต มยฺ ภวนฺตํ โคตมํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมมฺจ ภิกฺขุสงฺฆมฺจ.

อุปาสเก โน ภวฺ โคตโม ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณฺเปเต สรณํ คเต”ติ.

บทแปลจากฉบับแปลคำต่อคำ ข้อ [559]

[559] “อภิกฺกนฺตํ – ชัดเจนแล้วยิ่งนัก/ [ภาสิตํ – พระภาสิต]/ โภ – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ โคตม – พระนามว่าโคตม/

อภิกฺกนฺตํ – ชัดเจนแล้วยิ่งนัก/ [ภาสิตํ – พระภาสิต]/ โภ – ผู้เจริญ/ โคตม! – ข้าแต่พระโคตม!/

เสยฺยถาปิ – แม้ฉันใด/ โภ – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ โคตม – ชื่อว่าโคตม/ [ปุคฺคโล – บุคคล/ ปุคฺคเลน – อันบุคคล]/ นิฏฺฐชฺชิตํ วา – คราวลงแล้ว หรือ/ [วตฺถุ – ซึ่งวัตถุ]/ อุกฺกฺขเขยฺย – พึงหายขึ้น/ [ปุคฺคเลน – อันบุคคล]/ ปฏิจฺจนนํ วา – หรือว่า ปิดไว้แล้ว/ [วตฺถุ – ซึ่งวัตถุ]/ วิวเรยฺย – พึงเปิด/ มุพฺพหสฺส วา – ผู้หลงทางแล้ว หรือ/ [ปุคฺคสฺส – แก่บุคคล]/ มคฺคํ – ซึ่งหนทาง/ อาจิกฺขเขยฺย – พึงบอก/ อนธกาเร วา – หรือว่า ในที่มืด/ เตลปฺชฺโชตํ – ซึ่งประทีป/ ธาเรยฺย – พึงตาม/ ‘จกขุมนโต – ผู้มีตาดี/ [ปุคฺคฺลา – บุคคลทั้งหลาย]/ รูปานิ – ซึ่งรูปทั้งหลาย/ ทกฺขณตี’ติ – จักมองเห็น’ดังนี้/

เอวเมว – ฉะนั้นเหมือนกัน/ โกตา – อันท่านผู้เจริญ/ โคตเมน – พระนามว่าโคตม/ อนนฺกปริยาเยน – โดยปริยายเป็นอนนฺก/ ธมฺโม – พระธรรม/ ปกาลิโต. – ประกาศแจ่มแจ้งแล้ว/

เอเต – เหล่านั้น/ มยฺ – ข้าพเจ้าทั้งหลาย/ ภวนฺตํ – ซึ่งท่านผู้เจริญ/ โคตม – พระนามว่าโคตม/ สรณํ – ว่าเป็นสรณะ/ คจฺฉามิ – ย่อมถึง/ ธมฺมมฺจ – ซึ่งพระธรรม ด้วย/ ภิกฺขุสงฺฆมฺจ. – ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ ด้วย/

อุปาสเก – ว่าเป็นอุบาสก/ โน – ซึ่งข้าพระองค์ทั้งหลาย/ ภวฺ – ท่านผู้เจริญ/ โคตโม – พระนามว่าโคตม/ ธาเรตุ – ขอจงทรงจำไว้/ อชฺชตคฺเค – ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป/ ปาณฺเปเต – ผู้เข้าถึงตลอดชีวิตแล้ว/ สรณํ – ซึ่งสรณะ/ คเต”ติ. – ผู้ถึงแล้ว”ดังนี้/

2. บทแปลโดยความจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 ข้อ 559

“ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก

ข้าแต่ท่านพระโคตม พระภาสิตของท่านพระโคตมชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ท่านพระโคตมทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้ง โดยประการต่างๆ เปรียบเหมือนบุคคลหายของที่คว้า ปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทางหรือตามประทีปในที่มืดโดยตั้งใจว่า คนมีตาดีจักเห็นรูปได้ ข้าพระองค์ขอถึงท่านพระโคตม พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านพระโคตมจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”
